

HURÛFİLİĞE DAİR BİR ESER: MUSTAFA RUMÛZÎ'NİN HAKİKAT-NÂME'Sİ

Bahir SELÇUK *

Selahattin TOPBAŞ**

Öz

Fazlullâh-ı Esterabâdî'ye nispet edilen, farklı araştırmacılarca ayrı bir din, mezhep veya tarikat olarak nitelendiren Hurûfilik; varlığı, Kur'an ve hadisleri harflerle izah etmeye çalışan bir düşünce sistemidir. Fazlullâh, kendinden çok önceki dönemlere kadar uzanan harflere batını manalar yükleme anlayışını, dinî ve tasavvufi çerçevede ele alarak sistematize etmiştir. Hurûfilik'in ana kaynağı Fazlullâh'ın Câvidân-nâme adlı eseridir. Hurûfilik'e dair daha sonraki dönemlerde yazılan eserlerde ve ortaya konan prensiplerde Câvidân-nâme esas alınmıştır. Anadolu'daki tasavvufi düşünceyi ve şairleri de etkileyen Hurûfilik akidesini ve prensiplerini işleyen çeşitli eserler kaleme alınmıştır. Bunlardan biri de Hakikat-nâme adlı eserdir. Eser, Mevlana Müzesi Abdülbaki Gölparnarlı Kütüphanesi'nde 55 numarada kayıtlıdır. Mustafa Rumûzî adına kaydedilen eserin müellifi hakkında bilgi bulunmamaktadır. Eser, 21 varaktan oluşmaktadır. Hakikat-nâme'de Hurûfilik akidesi çerçevesinde şeriat, tarikat, marifet, hakikat kavramları üzerinde sıklıkla durulmakta, kâinatın ve insanın maddi ve manevi boyutları harfler ve sayılarla ilişkilendirilmekte ve bazı ayetler de yine bu yönde yorumlanmaktadır. Yer yer ayet, hadis ve kelâm-ı kibarların yer aldığı metinde, Hz. Muhammed, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma, Fazlullâh, Seyyid Nesimi, Hallac-ı Mansur gibi dini ve tasavvufi isimlere sıkça göndermede bulunmaktadır. Bu çalışma kapsamında Hakikat-nâme'deki Hurûfilik düşüncesi üzerinde durulacak, Hakikat-nâme'nin çevriyazısına yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: Hurûfilik, Mustafa Rumûzî, Hakikat-nâme, inceleme, çevriyazı.

* Prof. Dr. Fırat Üniversitesi İnsani ve Sosyal Bilimler Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü, bahirselcuk@gmail.com

**Öğretmen, Doktora Öğrencisi, sel.topbas@hotmail.com

A WORK ABOUT HURUFISM: MUSTAFA RUMÛZÎ'S HAKÎKAT-NÂME

Abstract

Described as a separate religion, denomination or sect by different researchers who are related to Fazlallah-i Esterabâdî Hurufism tries to explain existence, Qur'an and hadiths by letters. Fazlullâh has systematized the concept of attributing esoteric meanings to letters in the religious and mystical frame, which extends from the very earlier periods. The main source of Hurufism is Fazlullâh's Jâvdân-nâma. Jâvdân-nâma was taken as a basis in the works written later on Hurufism and in the principles put forward. Various works about Hurufism and its principles were written and affected the mystical thought and poets in Anatolia. One of these is Hakikat-nâme. The work is located at number 55 in the Abdalbaki Gölpinarlı Library in the Mevlana Museum. There is no information about the author of the manuscript Mustafa Rumûzî. The work consists of 21 foils. The concepts of Shari'ah, sect, ingenuity and truth are frequently emphasized in the framework of Hurufism principles in Hakikat-nâme, and the material and spiritual dimensions of the universe and man are associated with letters and numbers, and some verses are also commended in this way. In the text, there are the verses, hadiths and remarks and religious and mystical people such as Prophet Muhammad, Ali, Hasan, Hussein, Fatima, Fazlullâh, Sayyid Nesimi and Hallac-ı Mansur are often mentioned. In the study, the thought of Hurufism expressed in Hakikat-nâme will be emphasized and the transcription of Hakikat-nâme will be given.

Keywords: *Mustafa Rumûzî, Hurufism, Hakikat-nâme, analysis, translation.*

1. GİRİŞ

Gizli anlamlar içerdiği kabul edilen harflerin ve sayıların, insana ve tabiata tesir ettiğine dair inanca ilk dönemlerde Mısır, Yakınoğu ve Hint uygarlıklarında, daha sonraki dönemlerde de Yahudi, Hıristiyan ve İslam kültürlerinde rastlanır. Çok eski çağlardan itibaren tabiat varlığı olarak kabul edilen gizli güçler, şekil ve harflerle ifade edilmeye çalışılmış; sonuçta tabiat bilimlerinden önce efsun, tılsım, sihir gibi tekniklerle "hurûf" ilmi adı altında çeşitli ilimler ortaya çıkmıştır. Harf simgeçiliğinin ne zaman ve nasıl doğduğu kesin olarak bilinmemekle birlikte

gerçek anlamıyla milattan önce IV. ve III. yüzyıllardan itibaren Ortadoğu'daki Helenistik-gnostik karakterli dinlerde ortaya çıktığı görülmektedir (Aksu, 1998:408). Sözelimi Pisagor, âlemin ilk prensibinin, aralarında bir düzen ve uyum bulunan sayılar olabileceğini ileri sürmüştür (Hançerlioğlu, 1977:61). İslâm âleminde de ilk dönemlerden itibaren harfleri kullanarak varlığı ya da çeşitli gizemleri açıklamaya çalışan pek çok şahsiyet olmuştur. Ebu Mansûr, İclî, Sehl bin Tüsterî, Tirmîzî, Ebû Abdullah, İbni Arabî, Hallâc-ı Mansûr bu isimlerden bazılarıdır (Usluer, 2009:109-111).

Kendisinden önceki harf ve sayı gizemciliğini tasavvuf düşüncesiyle şekillendiren, harflerle ilgili bâtinî yorumları sistemli hâle getiren kişi, Hurûfliğin kurucusu olan Fazlullâh-ı Hurûfî'dir. Fazlullâh'ın görüşlerinin merkezine oturduğu "kelime-i ilâhî" kavramı sayesinde, tasavvufi düşüncedeki vahdet-i vücûd düşüncesinden hareketle yeni bir sistem geliştirmeye çalışmıştır. Bunu yaparken varlığın birliğini, somut/akli deliller (harfler ve sayılar) sayesinde ispat etmeye çalışması en dikkat çekici yeniliktir. Bu yolla vahdet-i vücûddan panteizme doğru bir yol almıştır (Ballı, 2010:179).

Fazlullâh'a göre her şeyin hakikati, mevcudiyeti ve ruhu sestir. Varlığın ilk zuhuru sesle olmuştur. Gayb âleminde şehadet âlemine gelen her varlıkta mevcut olan ses, canlı varlıklarda bil-fiil, cansız varlıklarda bil-kuvve mevcuttur. Canlı varlıkların ses çıkarmaları kendi irade ve istekleriyledir. Cansız varlıklar da birbirine çarpınca ses oluşturur. Sesin en mükemmel yansıması olan söz ancak insanlarda ortaya çıkar. Sözler seslerden, sesler de harflerden oluştuğu için harf, söz ve sesin kaynağıdır. Sesten ibaret olan varlık gayb âleminde, gayb âleminden şehadet âlemine çıkan ses, harf şekline bürünür. Böylece ses vahdeti, harfler ise kesreti ifade eder. İnsanda ses, söze bürünür ve bu şekilde kemâle erişir. Arapça'da 28 harf vardır, Hz. Peygamber 28 harfle konuşmuş ve Kur'an-ı Kerim de bu harflerden oluşmuştur. Fazlullâh, *Câvidân-nâme'sini*, 32 harften oluşan Fars alfabesi ile yazmıştır. Farsçadaki "چ، ج، ژ، ک" yerine Kur'an'da "لا"

bulunmaktadır. Lam-elif okunduğu gibi yazılırsa ortaya “ل، ا، م، ف” gibi dört harf çıkar. Böylece Kuran’daki harflerin sayısı da 32’ye yükselmiş olur. Ses, söz, harf, sayı arasındaki ilişkilerden hareketle Fazlullâh, bütün dinî hükümleri, 28 ve 32’nin birleşimlerinden hareketle izah etmeye çalışmıştır (Gölpınarlı, 1973:18; Ballı, 2011:38).

Fazlullâh’a göre mevcûdât, mutlak varlığın tezâhürüdür. Bu zuhur melekût âleminde tabiat ve anâsır âlemine gelmiş, göklerde anâsırın birleşmesinden cemâdât, nebâtât ve hayvânât meydana gelmiştir. Bu zuhur, en yüce varlık olan insanoğlunda kemâle ermiştir. Allah, insanın yüzünde tezâhür eden bir kelâmdır. Bütün varlıkların asıl unsuru olan 28 ve 32 kelime-i İlahî, insan yüzünde görülür. İnsan yüzünde doğuştan gelen (hutût-ı ümmiye) iki kaş, dört kirpik ve bir saç toplam yedi hat vardır. Bunların hâl ve mahâl toplamı on dört eder. Erkeklerde bir de ergenlikle görülen yedi hat (hutût-ı ebiyye) vardır. Yüzün sağ ve sol yanlarındaki sakal kılları, iki yanağın iki tarafındaki (burun) kılları, iki bıyık ve bir de alt dudaktaki (enfaka) kıllar. Hâl ve mahâl itibariyle bunlar da on dört eder. Bu hatlarının toplamı, Kur’ân’ın yazıldığı 28 harfe denk gelir. Saç ve enfaka, hatt-ı istivâ ile ortadan ikiye ayrılınca sekizerden on altı eder. Hâl ve mahal toplamı 32 olur ki *Cavidân-nâme*’nin yazıldığı 32 Fârisî harfe denk gelir (Gölpınarlı 1973:18-19).

Hurûflük; namaz, oruç, hac, zekât gibi bütün dinî hükümleri, kıyâmeti, kıyâmetten önce Mehdî’nin, Dâbbet’ül-Ard’ın zuhûrunu, Hz. İsa’nın nüzûlünü, güneşin batıdan doğmasını, sırâtı, mîzânı, cenneti ve cehennemi de tevil edip bu harflere tatbik eder. Yine Hurûflerçe kâinatın devri, “nübüvvet, imâmet, ulûhiyyet” esasları üzerine kurulur. Nübüvvet, Hz. Âdem’le başlamış, kemâlini Hz. Muhammed’de bulmuştur. Ondan sonra Hz. Ali ile imâmet devri başlamış, onbirinci imam Hasanü’l-Askerî ile bu devir de bitmiştir. Mehdî olan Fazlullâh’ın zuhûruyla ulûhiyyet devri başlamıştır. Bütün peygamberler, Fazlullâh’ın tanığı ve müjdecisidir (Gölpınarlı 1973:19). Netice itibariyle “Hurûfler peygamberlerden

meleklerle, ibadetlerden ahirete, Kuran'dan hadislerle, kısaca İslam'ın sınırlarına giren her şeyde 28 ve 32 harfin varlığını göstermeye çalışmışlardır.” (Usluer, 2009:126).

Hurûflik, Türklerin manevi hayatında derin tesirler bırakmıştır. Varlığın sınırlarını, İslam'ın inanç, ibadet ve düşünce sistemini sayılar ve harfler vasıtasıyla açıklamaya çalışmış olan Hurûflik, Nesimî gibi coşkun ve gür sadalı sanatkârlara ilham kaynağı olmuş; Bektaşilik, Babaîlik, Ahîlik, Kalenderîlik gibi tarikatlar üzerinde derin etki yapmıştır (Şenödeyici, 2015:115).

2. HAKİKAT-NÂME

2.1. Eser ve Müellif

Gölpınarlı (1973) tarafından hazırlanan *Hurûflik Metinleri Katalogu*'nda bulunmayan *Hakikat-Nâme*, yine Gölpınarlı (2003:65) tarafından hazırlanmış olan *Mevlânâ Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Katalogu*'nda yer almaktadır. Eserin tek nüshası Konya Mevlana Kütüphanesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesindedir.

Eserin fiziki özellikleri şu şekildedir:

Cilt: 19.4x11.5, yazı: 14.2x8.2, üstü kâğıt kaplı mukavva ciltli, 65 yaprak. Tek çizgili, güzel kâğıtlı bir deftere yazılmış, defterin 21 yaprağını kaplamakta. Her sayfada 16 satır var. Eserin ismi, ayet ve hadisler, bazı remizler, özel isimler kırmızı mürekkeple yazılmıştır. Defterin “1a, 9b, 13a, 14b, 21a” yapraklarında Abdülbaki Gölpınarlı'nın üzerinde “bî-dil ü bî-nevâ ‘Abdulbâkî Kıtâmî-i Cenâb-ı Hazret-i Mevlânâ” ibareli (Mevlevî sikkesi şeklinde) mührü basılıdır. Nüshanın nereden hangi nüshadan istinsah edildiği belli değildir (bk. Gölpınarlı 2003:65).

Baş: (2a) Ve't-tîni ve'z-zeytûni ve Tûri Sinîne ve haze'l-beledi'l-emîn.

Sonu: (21a) bir zerrece dedikleri hemân bu demdir. “*Fef'hem cidden*” (11) Hîtam.

Hakikat-nâme'nin ilk sayfasında (1a) “Hazā Kitābu Ḥaḳīqat-nāme Esrār-ı Ḥaḳīkātü'l-Ḥaḳāyık Mü'ellifi Ḥāfız, Kur'an-ı Nātiq, El-Ḥāc Muştafā Rumūzī Ḳuddise Sırruhu'l-‘aliyyi'l-‘aẓīm ve Kurrime Nuḳkuhu Fazlu'l-Kerīm” ibaresi ile son sayfasında (21a) “İşbu eş-Şeyḥ el-Ḥāc Muştafā Rumūzī bin ‘Osmān İslimyevī ḳuddise sırruhu Fazlu'llāhi'l-‘Alīmu'l-Ḥakīm ḥazretlerinin te'lifātından “Ḥaḳīqat-nāme” kitābını seyyidemiz (16) Gülşüm Nācī Bacı Sultāndaki bir nüşhasından (17) istinsāḥ eyledim.” şeklinde bir bilgi bulunmaktadır. Son sayfadaki bu bilginin altında 1 Mayıs 1322 (14/05/1916) tarihi ile talikle “Bâkî” mührü basılı. *Mevlânâ Müzesi Abdülbaki Gölpinarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Katalogundaki* bilgilere göre “1b” ve “21a”daki bu notlar ve mühür Gölpinarlı'ya aittir (Gölpinarlı 2003:65).

Yazmanın ilk ve son sayfalarındaki bilgilere göre eserin müellifi İslimyeli Mustafa Rumûzî bin Osmân'dır. Kaynaklarda Mustafa Rumûzî bin Osmân hakkında herhangi bir bilgiye rastlayamadık. İstanbullu olan ve 16. yy'da yaşamış Mustafa Rumûzî¹ adlı bir şair ve tarihçiden bahsedilse de bu kişinin tasavvufi bağlantısından ve *Hakikat-nâme* adlı eserinden söz edilmez. Bu nedenle *Hakikat-nâme* adlı eserin bu kişiye ait olma durumu çok zayıf bir ihtimaldir.

Kaynaklarda tespit edebildiğimiz kadarıyla “Hakikat-nâme” adını aşayan birkaç eser bulunmaktadır. Bunlardan en bilineni 15. yy'ın sonları 16. yy'ın başlarında yaşamış olan Firdevsî-i Rûmî'nin *Hadikatü'l Hakâyık, Tuhfetü'l Hâdî* adlarıyla da bilinen eseridir. Manzum-mensur özellikteki eser, soru-cevap biçiminde kurgulanmıştır (Büke 2015:494-495). Kaynaklarda Hurûflilik konusunda kaleme

¹ Mustafa Rumûzî Efendi, 927 (1521) yılı civarında İstanbul'da doğmuştur. Molla Rumûzî ve Muammâyî isimleriyle de anılmaktadır. Arapça ve Farsça bildiği eserlerinden anlaşılan Mustafa Rumûzî vâridât kâtipliği, muhasebecilik görevlerinde bulunmuştur. 990 (1582) yılından önceki bir tarihte öldüğü tahmin edilen Mustafa Rumûzî'nin bilinen meşhur eseri *Nâme-i Fütûḥ-ı Yemen*'dir (Yavuz, 2008:244). Ahdî Tezkiresi'nde de Rumûzî Çelebi adlı bir şairin Tırhala'da doğduğu, Acem-zâde adıyla tanındığı, danışment olduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında zahirî ve batını ilimlerde, Farsçada ve ilmi tartışmalarda başarılı olduğu, şiiri ve inşasıyla dikkati çektiği belirtilmektedir (Solmaz 2005:322-324).

alınmış eserler zikredilirken “Mahşer-nâme, Mukaddemetü'l-hakâyık, Aşk-nâme, Vîrân Abdâl Risâlesi, Ahiret-nâme, Risâle-i Fadlullâh, Risâle-i Bedreddîn, Risâle-i Nokta, Risâle-i Hurûf, Tûrâb-nâme...” gibi eserlerin yanında “Hakikat-nâme” adlı bir eserden de bahsedilir ancak içeriği hakkında herhangi bir bilgi verilmez (Balcioğlu 1940:251; Sunar 1975:196). Balcioğlu (1940:198), Hurûfliğin akide ve nazariyeleri hakkındaki esasları ihtiva eden eserleri sayarken “Şeyh Sâfî'nin Hakikat-nâme'si” ifadesini kullanır. Fakat eserin içeriği ve müellifi ile ilgili herhangi bir bilgiye yer vermez.

Araştırmalarımız neticesinde *Hakikat-nâme* ve eserin kendisine nispet edildiği İslimiyeli Mustafa Rumûzî (bin Osman) hakkında ayrıntılı bir bilgiye ulaşamadık. Dolayısıyla eserin, bahsi geçen İslimiyeli (Bulgaristan) Mustafa Rumûzî'ye ait olup olmadığı, yazıldığı dönem ve özgünlüğü konusunda mevcut bilgilere göre kesin yargılara varmak şimdilik zor görünmektedir. 4b'de Nakşî-i Akkırmanî'den alıntı yapıldığından müellifin Nakşî'nin vefat tarihi olan 1062 (1651-1652)'den sonra yaşadığı anlaşılmaktadır (bk. Gölpınarlı 2003:65).

Hurûflikle ilgili bütün eserlerde olduğu gibi bu eserde de ana kaynak *Câvidân-nâme'*dir.

2.2. Genel Özellikleri

Sade bir Türkçe ile yazılmış *Hakikat-nâme'*de, terimler dışında Arapça ve Farsça kelimelere ve terkiplere pek rastlanmaz. Fakat mecazlar, sembolik anlatımlar, harf ve sayılarla yapılan teviller ve ifade tekniğinden kaynaklanan bazı anlatım problemleri metnin anlaşılmasını zorlaştırır. Muhteva gereği “istivâ, hatt-ı istivâ, bast, hâl ve mahal, hatt-ı ümmiyye, hatt-ı ebiyye, hurûf-ı mukatta'ât, hurûf-ı muhkemât, hurûf-ı müteşâbihât, kelime-i îlâhî...” gibi Hurûfî terimlerine, harf ve sayı isimlerine sıkça yer verilir.

Eserde konuyu pekiştirmek amacıyla üç yerde manzum parçaya yer verilmiştir.

Binâ-yı dest-i kıdretdir

Yıkılmaz *Naqşiyā* bunlar
Libāsın tāzeler ancağ² (4b) (Naqşi-i Akkirmanî)

Dārü'l-emān'dır bu şehir
Lākin girer yüz biñde bir
Şanma ana dāhil olur,
Hūr u melek Rıdvān şamu (11 b) (Niyâzî-i Mısrî)

Hevâlardan olan çün vâz
Hevāmızda ede pervâz
Hüviyyetden gele āvâz
Behâ-i beyyin ü dîn (17a)

Genellikle didaktik bir üslubun hâkim olduğu eserde tasvir, tahtkiye ve soru sorma teknikleriyle etkili ve canlı bir anlatım sağlanmaya çalışılmıştır:

Tasvir

“Ol cennâtiñ tahtında bir Tübā ağacı vardır. Kökleri yukarı, dalları aşağı egilip тұrur. Sekiz cennâtiñ içerisi dal ile töludur. Ol ağacın dibinde dört ırmağ akar biri bal, biri hamr, biri sūd, biri su.” (3a-2/5)

Tahkiye

“Sultān Mansūr'u Ene'l-Haqq dedikde şalb etdiler, ba'dehu ellerini kesdiler, dirseklerini kesdiler, omuzlarını kesdiler. Topuqlarını, dizlerini kesdiler, buñlarını kesdiler, başını gövdesinden ayırdılar. Zāhirini bāñınından ayırmaq istediler. Āteşe urdular. Külünü göge şavurdular. Deryāya düşdü. Deryālar Ene'l-Haqq çağırdı. Vañdet-i vücūdunu rüh-i izāfisinden ayıramadılar.” (16a-16; 16b-1/6)

Soru Sorma

Ol kaçtrede nice dünyādan, 'uqbādan yüce deryālar gizlidir. (8) Nefs deryā degil mi? Rüh-i izāfi deryā degil mi? 'Akl deryā degil mi? (9) Gönül deryā degil mi? Kan deryā degil mi? Bu deryāları ihāta (10) eyleyen Mevlā degil mi? Bundan añlayanlar añladı, añlamayanlar (11) kendini hayretde qodu. (16b-7/11)

Bölümlerin olmadığı eserde, tıpkı ana kaynak olan *Câvidân-nâme*'de olduğu gibi konular gelişigüzel bir biçimde ele alınmış, konularla ilgili teviller zaman zaman

² Beytin orijinali şu şekildedir:

Binâ-yı dest-i kudretdür yıkılmaz bilmiş ol Nakşî
Libāsın tāzeler ancak akıllar bunda hayrandur (Atik, 2003:203)

tekrar edilmiş, her tekrarda yeni sayı kombinasyonlarıyla bağlantılar oluşturulmaya çalışılmıştır.

*Hakikat-nâme'*de üzerinde durulan belli başlı konular şunlardır (Câvidân-nâme için bk. Ballı 2010:46).

- a. Allah'ın sıfatları ve tevilleri, Allah'ın varlıklarda tecelli edişi,,az
- b. Kur'an-ı Kerim ve çeşitli sureler; diğer kutsal kitaplarla ilgili yaklaşımlar,
- c. Hz. Âdem ile Hz. Havva'nın ve kâinatın yaratılışı,
- d. Başta Hz. İsa, Hz. Musa, Hz. Davud, Hz. Muhammed olmak üzere peygamberlerle ilgili bahisler,
- e. Fazlullâh ile ilgili görüş ve düşünceler, ve düşünceler
- f. Kâinatın yaratılışı, sema, arz, ay, güneş ve burçlar, anâsır-ı erbaa,
- g. Ahiret, kıyamet ve haşır,
- h. Cuma günü, cuma namazı, hac, namaz gibi ibadetler, ibadetlerin yapılması sırasında ortaya çıkan sayılar ve tevilleri,
- i. Mehdi, Hz. Ali, Hz. Hasan, Hz. Hüseyin, Hz. Fatıma, On İki İmam'la ilgili görüşler,
- j. Nesîmî ve Hallâc'a dair düşünceler,
- k. İnsanın uzuvları ve manevi boyutları ile tasavvufi kavramlar arasındaki ilişkilendirmeler,
- l. Şeriat, tarikat, marifet, hakikat; kalb, insân-ı kâmil, mürşid gibi tasavvufi kavramlar ve bunlarla ilgili teviller.

Hurûflik düşüncesi çerçevesinde kâinattaki her şeyin yaratılışı harflerin sırrı ile açıklanmaya çalışılır. Bazı hususlarda sıkça tekrara rastlanır. Hurûfliğin kurucusu Fazlullâh-ı Esterabâdî'ye "Fazl-ı Yezdân, Fazlullâh" şeklinde sıkça göndermede bulunan eserde Kur'an harfleri olan Arapça 28 harfe, Farsça "ç, g, j, p" de eklenerek 32 harf yer yer başka rakamlarla ilişkilendirilerek 4, 7, 28, 32 ve 64 rakamlarına ulaşılmaya çalışılır. Özellikle insanın zahiri ve batını kısmı ile bu harf ve rakamlar arasında bağlantılar kurulur.

Fazlullâh'ın Hurûfler nezdindeki yeri sonlara doğru şu şekilde ifade edilir:

"*Lâ mevcûde illâ hû*" *Fazlu'llâh*adır. Her kim ki, *Fazlu'llâh* Âdemde, Hâtemde, bu demde mürşid yüzünden müşâhede etdiyse ehl-i nâcîdir, necât bulmuştur. Eger müşâhede etmediyse *lâ*'da kalmıştır. *lâ*'da kılan zulmetdedir, *illâ*'ya eren nûr-ı vahdetdedir. (20a/5-9)

Hurûflerin en belirgin özelliği olan ayet ve hadislere harf simgeciligi açısından bakma bu eserde de söz konusudur. Metinde Buruc (85/20-22), Fussilet (41/54), İnşirâh (94/1-3), İsrâ (17/70), Kasâs (28/88), Müddessir (74/1-2), Rahman (55/1-4), Rûm (30/19), Vakı'a (56/79), Yasin (36/1-2) surelerinden bu çerçevede alıntılar yapılmış, Fatiha suresi ve ayetler tevil edilmiştir. Bunun yanında sufi literatüründe sıkça başvurulan hadis ve hadis-i kudsilere, Hz. Ali'nin vecizelerine, kelâm-ı kibarlara da yer verilmiştir.

3. ÇEVİRİYAZI³

2a- (1) **Hazâ Kitâbu Hâkîkati'l-Hâkâyık⁴**

(2) “*Ve't-tîni ve'z-zeytûni ve Tûri Sinîne ve haze'l-beledi'l-emîn* (3) *lekad hâlaknâ'l-insâne fi-ahsen-i taqvim. Summe radednâhu esfele sâfilîn.*”⁵ (4) *Qâle Rasûlu'llâh 'aleyhi's-selâm ve âlihi: “El-insânu 'alâ şifati'l* (5) *-eşcâri. Eş-şerî atu eşcârûha ve't-ţarîkatu eğşânuhâ* (6) *ve'l-mâ'rifetu evrâkuhâ ve'l-hâkîkatu eşmâruhâ*”⁶. *Qâle'llâhu te'âlâ: (7) “El-insânu sîrrî ve ene sîrruhu*”⁷ şadaka'llâhu ve şadaka Resûluhu. (8) İnsân bir ağaç gibidir: Kökü bir, dalı dört, yigirmi sekiz budağı (9) vardır. Derûnunda otuz iki kapılı bir hâkîkat şehri (10) vardır. Sekiz cennâtı ihâta eder. Zâhirde kapıları (11) var: İki kulaklarda iki gözlerde, iki burunda, (12) ol biri çeñede, biri önünde sekiz olur. Cennet hâlâ 'ıķı (13) dâ'imâ bu kapılardan girip çıkarlar. Kimi tende kimi cânda kimi 'aklda (14) kimi

³ Çevriyazıda Arapça ve Farsça ibarelerin, ayet, hadis ve vecizelerin anlam ve açıklamaları dipnotta verilmiştir. Metinde okunamayan kısımlar üç nokta [...], emin olunamayan yerler soru işareti (?) ve tarafımızdan eklenen kısımlar da köşeli ayrıçla [ ] gösterilmiştir.

⁴ “1a”da “Hazâ Kitâbu Hâkîkat-nâme Esrâr-ı Hâkîkâtü'l-Hâkâyık Mü'ellifi Hâfîz Kur'an-ı Nâtuķ El-Hâc Muştafâ Rumûzî Kuddise Sîrruhu'l-'aliyyi'l-'azîm ve Kurrime Nuţķuhu Fađlu'l-Kerîm” ibaresi ile üzerinde “bî-dil ü bî-nevâ 'Abdulbâkî Kıtımîr-i Cenâb-ı hazret-i Mevlanâ” ibaresi bulunan Abdülbaki Gölpinarlı'nın Mevlevî sikkesi şeklindeki mührü bulunmaktadır. Yine bu yüzde kayıt numarası (52) ile 25/XI/1961 tarihi yazılmıştır.

⁵ “İncire, zeytine, Sina Dağına ve şu emin beldeye yemin ederim ki, biz insanı en güzel biçimde yarattık. Sonra onu aşağıların aşağısına indirdik.” (Tîn, 95/1-5).

⁶ “İnsanlar, ağaçların sıfatlarında olup onlar gibidirler. Şeriat bu ağacın kendisi, tarikat bu ağacın dalları, marifet bu ağacın yaprakları, hakikat bu ağacın meyvesidir.” Tasavvufi eserlerde hadis olarak rivayet edilmektedir. bk. (M. Esad Coşan, Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli, İstanbul, 2013, s. 112).

⁷ “İnsan benim sırrımdır, ben de onun sırrıyım.” Hadis-i kudsi olarak kabul edilen söz için bk. (İsmail Hakkı Bursavi, Tefsiru Ruhi'l-Beyân, C. III, Dâru'l-fikr, ty. s. 8).

gönülde kalır. Bunlardan ileri geçmez. İllâ ehl-i hâl ki (15) sırr-ı tevhide erenler bunların birinde kalmaz, varır aşlına **[2b]** (1) erer. İbtidâ kulakların pâsbân-ı şerî'atdır. İki kapıda (2) тұrur. Lâkin kelâmı birden dinler, şerî'at-i Aḥmediyyeniñ (3) aḥkâmını icrâ eyler, hiç ğaflet etmez Semî' esmâsını evrâd (4) eder. Ṭarîkat seniñ iki gözleriñdir. Ol iki kapının pâsbânı (5) ṭarîkatdır. Lâkin eşyâyı birden görür, birden seçer. Ṭarîkat-ı 'aliyyeniñ (6) erkânını icrâ eyler. Hiç ğaflet etmez, başîr esmâsını evrâd eder. (7) Ma'rifet seniñ iki burnun, Şûr-ı İsrâfîl gibidir. İki burun (8) nefḥa[y]ı urur. Lâkin birden koğu duyar. Ol kapının pâsbânı (9) ma'rifetdir, nefḥa-i rûḥ-ı izâfiye maḳâm, ol kapıdır. Ḥaḳîkat-i (10) insân-ı nâḫka dildir. Elfâz-ı ma'ânî harfle şadâdan gelir. (11) Lâkin ḥaḳîkatde biri söyler kapıydı. Ḥaḳîkatde nûr birden (12) tecellî eyledi, dört erkân üzere taḳsîm oldu; zebân (13) yedide kaldı. Dört erkân, söz sekizinci oldu. Dört (14) erkân üzere dilimde leme'ân eyledi. Yedi kapı dört (15) rûkn üzere cârîdir. Ancaḳ cümlesine feyz gönülden geldi. (16) Nûr-ı Ḥudâ her cihetden 'arî oldu. İnsân-ı kâmilüñ gönüli **[3a]** (1) ḥazînetu'llâhdır. *Fazl-ı Yezdândır*. Ḥaḳîkat-i cennâtdır. Ol (2) cennâtiñ tahtında bir Ṭübâ ağacı vardır. Kökleri yukarı, dalları (3) aşâğı egilip тұrur. Sekiz cennâtiñ içerisi dal ile ṭoludur. (4) Ol ağacın dibinde dört ırmaḳ akar biri bal, biri ḥamr, (5) biri sūd, biri şu. Bunların biri 'ilm-i şerî'at, biri 'ilm-i ṭarîkat, (6) biri 'ilm-i ma'rifet, biri 'ilm-i ḥaḳîkatdır. Kulaḳım şerî'at emrini ṭutar, (7) gözüm ṭarîkat izini görür, burnum ma'rifet gülünü koḳ[l]ar, dilim ḥaḳîkat (8) şarâbiñ iḳer. Kulaḳım bal gibi kelâm ister. Gözlerim 'aşkıñ (9) şarâbından mest olmaḳ ister. Burnum cennet gülü, ma'rifet sünbülünü (10) koḳ(la)maḳ ister. Dilim dâ'imâ kelime-i ma'ânî nûrunuñ dîdârını görüp (11) söylemek ister. Kulaḳım da gözüm de burnum da dilim de (12) cümlesi bir gönül ḥazînesinden gelir. Şerî'atde kulaḳ ḥayrı (13) şerri seçer. Göz ṭarîkatde ḥaḳḳı bâḫılı fark eder. Ol bâb-ı seb'adan (14) çâr erkâna feyz birden leme'ân eder. Ancaḳ cümlesi bir (15) nûrdur. Gelelim şerî'atın sırrına: Bunuñ daḫı maḳâmı yedir, (16) ancaḳ kapısı birdir. “*Nuzile'l-Kur'ânu 'alâ seb'ati aḥruf.*”⁸ **[3b]** (1) *İkrai'l-Kur'âne 'alâ ḥarfî vâhid.*”⁹ Buña müşâbeheti vardır. İnsân-ı (2) kâmilin ḳalbi dârü'l-emândır, dârü's-selâmdır, dârü'l-ḳarârdır, (3) dârü'l-ḥaḳîkatdır. Her kim aña dâḫil olursa emîn olur. Ṭübâ (4) eşcâr-ı 'azîm, mürşid-i kâmidir. “*Eş-şerî'atu aḳvâlî, (5) eṭ-ṭarîkatu ef'âlî, el-ma'rifetu a'mâlî, el-ḥaḳîkatu aḥvâlî*”¹⁰ feḫvâsınca; (6) nefis, rûḥ, 'aḳl, gönül dört; yedi a'zâyı muḫîtdir. (7) Ol cennât-i

⁸ “Kur'an yedi harf üzere indirilmiştir.” (Buharî, Fedâilu'l-Kur'an, 5 ve 27; Müslim, Salâtu'l-Müsâfirîn, 270; Ebu Dâvûd, Vitir, 22; Tirmizî, Kıra'at, 11; Nesâî, İftitâh, 38).

⁹ “Kur'anı tek harf üzere oku.” (Müslim, Sahîh, K. Musâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K. İftitâh, 37).

¹⁰ “Şeriat benim sözlerimdir, tarikat benim fiillerimdir, marifet benim amellerimdir, hakikat benim ahvalimdir.” (el-Aclûnî, Keşfu'l-Hafa, 2/518).

hâkîkatiñ tahtında olan eşcâr-ı Tübânîñ (8) kökleri yukarı dalları aşağı şalınır. Çâr cevher çâr (9) ümmehât se mevâlîd ol eşcârîñ köklerinden haşr (10) olup semere-i hâkîkat hürmâsında neşv ü nemâ bulur. Her budağlarında (11) elvân elvân meyveler zâhir olur. Yapraklarında “*Lâ ilahe illa’llâh*” (12) yazılıdır. Bir tarafında “*Muhammedun Resûlu’llâh*” yazılmıştır. (13) Bir yaprağında “*Lâ ilahe illa’llâh Âdem şafiyyu’llâh*” yazılıdır. (14) Ol ağacıñ kökleri nûr içinde mu’allağdır. Yigirmi sekiz (15) budağı vardır. Cennât-ı hâkîkate varır. Derûnunda bu şecer-i ‘azîm vardır. (16) Otuz iki çapılı üç yüz altmış altı kubbeli yetmiş toköz [4a] (1) köşeli. Hâlâ’ıki otuz iki çapıdan girip çıkar. İki (2) cihâna rahmet bu ağaçdan saçılır. İki dalından şerî‘at (3) esrârı aşılır. İki dalından tarîkat esrârı aşılır. (4) İki yaprağından ma‘rifet esrârı hıfz olunur. Hâkîkat meyvesinden (5) sekiz cennetiñ hürîleri ğilmânları bezenür, iki dalında (6) yigirmi sekiz nûr, hurûf-ı muqatta‘a yazılmıştır. İki *elif lam mim* (7) aña mazhar düşdü. Şerî‘at işini işler, iki (8) dalında tarîkat hîdmeti görülür. Otuz iki hurûf-ı muqatta‘a (9) mektûb olmuştur. İki yaprağında ma‘rifet bahârları açılır. (10) Hatt-ı istivâsında olan meyvesinde nice biñ dürlü (11) esrâr saçılır. Ol ağacıñ dibinde bir havz-ı kebîr (12) var. Yüz biñ cihân meyvelerini dökerler anda haşr olup (13) âb-ı Fırât ile kaynadırlar. Soñra âb-ı zülâl ile (14) soñra âb-ı neşât ile kaynadırlar. Âb-ı hayât ile ğasl (15) iderler. Şeher yelleri esdikde ağaç harekete gelip eşmârı (16) dökülüp meyvelerinden ekl ederler. Çekirdekleri [4b] (1) hayât-ı câvidân sahrâsına düşüp ol çekirdeklerden hürî (2) kızları ğilmânlar çıkarıp cennât-ı kalb içinde iki cihâni temâşâ (3) ederler. Âdemden Hâteme Hâtemden bu deme, bu demden ilâ-âhîri’d-deverân (4) devr-i dâ‘im bâkîdir. Bu ağacıñ hiç fenâsı yoktur. (5) Ancağ her devrde libâsı tâzelenür. ‘Akllar bunda hayrândır. (6)

Binâ-yı dest-i kudretdir
Yıkılmaz Nakşiyâ bunlar
Libâsın (7) tâzeler ancağ¹¹

dediği bu remzdir. Fe’fhem cidden.¹² (8) Nefsim şerî‘at, cânım tarîkat, ‘aqlım ma‘rifet, kalbim hâkîkat; gözümün (9) beyâzı şerî‘at, müdevveri tarîkat, bebegi ma‘rifet, derûnunda gören nûr-ı (10) hâkîkat; sözüüm şerî‘at, fi‘lim tarîkat, a‘mâlim ma‘rifet, (11) hâlim hâkîkat; sevdâm şerî‘at, safram tarîkat, balğamım (12) ma‘rifet, kanım hâkîkat, ‘akl-ı me‘âdim şerî‘at, fikrim tarîkat, (13) fehmin ma‘rifet, vehmin hâkîkat; rüzgârım şerî‘at, âteşim (14) tarîkat, şuyum ma‘rifet,

¹¹ Beytin orijinali şu şekildedir:

Binâ-yı dest-i kudretdür yıkılmaz bilmiş ol Nakşî
 Libâsın tâzeler ancak akıllar bunda hayrandur (Atik, 2003:203)

¹² “Öyleyse iyice anla.”

türâbım haqîkat; loqmam şerî'at, hazmım tarîkat, (15) neşâtım ma'rifet, gevherim haqîkat, hırkâm şerî'at, deste (16) gülüm tarîkat, libâsım ma'rifet, gömlegim haqîkat. İşbu **-5a-** (1) otuz iki dürlü libâs âdem esmâsına mazhar egnime giydim. (2) İnsan-ı kâmil zümresine ilhâk oldum. Zâhirim yigirmi sekiz (3) hurûfdur. Bâtinım otuz iki nürdür. İçim Âdem, tışım Ahmeddir. (4) Âdemi Ahmedi muhi't olan bir ehadır. *Elif, hı, dâl*; (5) *elif*'i zâta mazhar, *hâ'sı* sıfâta mazhar *dâf*'ı ef' âle mazhardır. (6) Dört kere sekiz otuz iki olur. *Qıyâm, rukû', sucûd* (7) esrârını beyân eder. *İlik, kemik, siñir, tamar, lahm*, (8) *deri, kıt* yedi olur. Dört 'anâşırda mürekkebdır, yigirmi sekiz (9) olur. Takşimde kıllarınñ üzerinde ihâta edip zâhir (10) olan sekizincidir. Ol nür çâr 'anâşırı ihâta etmişdir. (11) Otuz ikidir. Bu nürânî olan cevher dağı dört: nefis, rûh, (12) 'akl, gönül otuz iki olur. 'İlmîñ aşlı noqtadır. Vücûduñ (13) aşlı noqtadır. Bu iki 'ilmîñ aşlı bir gönülden zühûra gelir. Gönül mazhar-ı (14) *Fazlu'llâhdır*. "*Nun ve'l-kalemi ve mâ yeşturûn*"¹³ *Nûn* Havvâya (15) Kalem Âdeme remzdir diye bunca kelimeler kalem ile devâtdan zâhir (16) olup tahtır olduğu gibi bunca şıfatlar Âdem ile Havvâdan **-5b-** (1) vücûd bulmuşdur. Eger Âdem gelmeseydi bu kitâblar hiçbirisi zühûra (2) gelmezdi. Nihân ve 'ilm-i İlâhîde mahfî kalır idi. Noқта 'Alî'niñ (3) harf Ahmediñ ma'nâ *Fazl-ı Yezdâm*ñdır. Sebeb, icâd, (4) mebbe' ve me'âd Muhammed Muştafa, Faţıma-i Zehrâdır. Anıñ hulâsası (5) On İki İmâmdır. On İki İmâm, on dört ma'sûm-ı pâk (6) Hâdîce, Fâţıma, yigirmi sekiz hurûfa mazhardır. *Lâ* harfî (7) Hâdîce, *illâ* harfî Muştafâdır. Muhammed Mehdî *Fazl-ı Yezdân* (8) geldi. Dört kitâbuñ remzini vücûdunda işbât edip otuz (9) iki bâb üzere '*Aşknâme*'şin bırakıp nihân oldu. (10) Bu esrâr andan bir nebzedir, beyân olunur. Kâle'llâhu te'âlâ: (11) "*Halâka'l-insâne min nuşfetin emşâcin nebtelîhi fe ce'alnâhu* (12) *semî'an başîrâ. İnnâ hedeynâhu's-sebîle immâ şâkiren ve immâ* (13) *kefüren*"¹⁴ Kâle 'aleyhi's-selâm: "*Sırru'l-Âdem nuşfetun. Ya'lemuhu'l-ârifüne* (14). *Şarâbu'l-hikmeti gevherun yeşrebuhu'l-âşıkün*"¹⁵ Kâle 'Alî (15) 'aleyhi's-selâm: "*El-'ilmu noqtatun keşşereha'l-câhilün*"¹⁶ Kâle (16) 'Alî 'aleyhi's-selâm: "*Mâu'r-ricâli hayâtun ve mebbeu'n-neşâti şifâtuñ*"¹⁷. **-6a-** (1) Şadağa Veliyyu'llâh. *Pâ, çâ, jâ, gâ*. Bu dört harf dört (2) kitâbın remzidir. Dört cevheriñ aşlıdır. Dört tabî'atıñ da rûhudur. (3) Yüz dört kitâbın

¹³ "Nun. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki (Resulüm), sen Rabb'inin nimeti sayesinde mecnun değilsin." (Kalem, 68/1).

¹⁴ "Gerçek şu ki, biz insanı katışık bir nutfeden (erkek ve kadının dölünden) yarattık; onu imtihan edelim diye, kendisini iştir ve görür kıldık. Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör." (İnsan, 76/2-3).

¹⁵ "Âdem'in sırrı bir noktadır, arifler bilir; hikmetin şarabı bir cevherdir; âşıklar içer." Müellifin Hz. Peygamber'e nispet ettiği bu sözün kaynağını bulamadık.

¹⁶ "İlim bir nokta idi. Cahiller onu çoğalttı." Hz. Ali.

¹⁷ "Erkeđin meni suyu hayattır, canlılık ve aktivitenin başlangıcı bazı sıfatlardır." Hz. Ali.

‘ilmi bir noktadan çıkar. Bir noktaniñ (4) dört köşesi var. Şeş cihetiñ çarbi yigirmi dört, dört (5) ile yigirmi sekiz dört cevhere karışınca otuz iki a‘lâm (6) eder. “*İnnâ noq̃tatun tahte’l-bâ’i bi’smi’llâh*”¹⁸ kelâm-ı ‘Alîdir, buña (7) delâlet eder. Q̃âlê ‘Alî ‘aleyhi’s-selâm: “*El-Ḳur’ânu mişlu’l-insâni*. (8) ‘*Alâ riclin yevme’l-ḳiyameti; lehu ‘aynâni yubşiru bi-hâ ve lisânun yanṯıku bi-hâ.*”¹⁹ (9) “*Nuzile’l-Ḳur’ânu ‘alâ seb’ati aḥrufin.*”²⁰ “*İkrâi’l-Ḳur’âne ‘alâ ḥarfın vâḥidin.*”²¹ (10) Şadaqa Resûl’llâh “*El-‘ilmu noq̃tatun keşşereha’l-câhilün.*” ‘İlm (11) bir noq̃tadır lâkin câhiller anı çoğalttı demekdir. Kâtibler (12) siyâh mürekkeb ile penbe üzerine taḥrîr eyledi. Yetmiş iki milletiñ aña (13) iştirâki vardır. Yigirmi sekiz ḥarfıñ inbisâṯı yetmiş iki (14) milletiñ Ḳur’an’a inbisâṯından yüz üç kitâba tâbi‘ olanlara delâlet (15) eder. Mürekkebiñ aşlı dört eczâdır: yağ, âteş, is, (16) zamğ’dan şu ile maḥrûc-ı maḥlût olur. Kâtib, q̃alem, [6b] (1) devât, kâğıd. Bu dört bir araya gelirse kelime, ḥarf, (2) fîl, esmâ zâhir olur. Cümle ‘âlem okuyup ḥâline göre (3) ḥişşe alır. Ḥarekeler on dört ma‘şûma işâretidir. (4) Ḥurûflarıñ mecmû‘u Muḥammed Muştafâ nûrudur. Noq̃taları (5) ‘Aliyyü’l-Murtaza sırrıdır. Ma‘naları *Fazlu’llâh*ñ (6) zâtı şifâtıdır. Kimseler anı künhiyle bilmez ḳıyâs ile (7) ma‘nâ verirler. Esmâsi müsemmâdır, müsemmâsı biñ esmâyı (8) muḥîṯdir. Q̃âlê’llâhu te‘âlâ “*Ḳad eḥâṯa bi-kulli şey’in ‘ilmen.*”²² Q̃âlê (9) ‘aleyhi’s-selâm: “*Lâ tu’tu’l-ḥikmete ilâ gayri ehlihâ fe tazlimuhâ, (10) eşmilu’l-ḥikmete ilâ ehlihâ fe tuzlimuhâ*”²³. Şadaqa Resûl’llâh. (11) ‘İlm-i ḥikmet dört cevherden mürekkeb olur. İnci menâlinde (12) insâniñ beli ana şadef gibi ḥazîne olmuşdır. Q̃alem-i ḳudretten (13) nuṯfe ile akar. Mâu’n-neşâṯ, mâu’l-ḥayât, mâu’r-ricâl (14) denilür. Dört cevherden ḥulâsa bir gevherdir, beyzâdır. (15) Ancaq kâğıd-ı ḥayâta yazılır. Muşḥaf-ı ḥayât-ı câvidân olur, (16) anı *Fazl-ı Yezdân* rûh-ı izâfî kuvvetiyle q̃alem-i ḳudretten [7a] (1) bi’z-zât bî-mişâl yazar. İbtidâ bir ṯamla nuṯfedir. (2) Soñra yedi erba‘inde vücûda gelüp zâhiri Muḥammed (3) bâṯını ‘Alîden feyz alır. Yigirmi sekiz ḥurûf elden yazılır dilden (4) aḳar, otuz iki ḥurûf

¹⁸ “Biz, bismillah ifadesinin başındaki ba harfinin altındaki noktayı.” Hz. Ali.

¹⁹ “Kur’an-ı Kerim kıyamet gününde ayaklarının üstüne kalkacak ve kendisi ile görebildiği gözleri ile kendisiyle konuşabildiği bir dili olacağından bir insana benzeyecektir.” Hz. Ali

²⁰ “Kur’an yedi harf üzere indirilmiştir.” (Buharî, Fedâilu’l-Kur’an, 5 ve 27; Müslim, Salâtu’l-Müsâfirîn, 270; Ebu Dâvûd, Vitir, 22; Tirmizî, Kıra’at, 11; Nesâî, İftitâh, 38).

²¹ “Kur’anı tek harf üzere oku.” Müslim, Sahîh, K. Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K. İftitâh, 37).

²² “Allah’ın her şeye kadir olduğunu ve her şeyi ilmiyle kuşattığını bilesiniz.” (Talak, 65/12).

²³ “Hikmeti ehlinden gayrısına verirsiniz hikmete zulmetmiş olursunuz. Hikmeti ehlinden saklarsanız yine hikmete zulmetmiş olursunuz.” (Dârimî, Mukaddime, 34’dan akt. Hüseyin Uysal, <http://www.huseyinuyasal.org/birden-bire-uyanmak-2-bolum-2>) (E.T. 25.11.2016).

ile otuz iki dışden girip (5) belden çıkar. “*Nun ve'l-kalemi ve mā yesturūn*”²⁴ Kalem, *nūn* levhine (6) yazdı, kamu esrârı insân kemâliyle zühür eyler. Cemâline (7) ziyâ verir, denildiği bu rumûzdu. Biri esmâ ‘ilmidir el (8) ile dilden gelür. Biri ‘ayn-ı simâdır, ‘aşkıla belden gelür. Ekvâl (9) Muştafânın ef’âl ‘Aliniñdir. Biri *ķāl*’den biri *hāl*’den gelür. (10) Ķalb-i insânî ikisine dağı mutaşarrıfdu. Anı ehl-i mükâşefe (11) olan ‘aşıklar bilir, bildirmege muhtâcdır. Elleri şerî‘at (12) işini işler. Ayakları ħarîkat işini işler, tabî‘atım ma‘rifet (13) işini işler. İki devât içindedir. Kalem-i kudret ol devâtıñ (14) iltifâtıyla ħaķıķat işini işler. Andan nice elvân elvân kitâblar (15) zâhir olur. İnsânıñ zâhiri kelâm-ı şâmite mazhardır. Devr-i siyâhî (16) ile mürekkeb olup beyâz kâğıd üzerine yazılır. Ancak bi-cândır. **-7b-** (1) Ħayât-ı câvidâna muhtâcdır. İnsânıñ bātını kelâm-ı vahy-i nâṭıķa (2) mazhardır. Beyâz nürdan mürekkeb ile nürdan kudret kâğıdı (3) üzerine Levḥ-i Maḥfûz olur, yazılır be-her sūrelerinde siyâh (4) ḥuṭṭ taḥrîr olunur. Ħaṭṭ-ı ümmîde yedi ḥaṭ zuhûra gelür. ‘Āriz (5) dağı on dört ḥaṭta mâlik olduktan Ķur’ânı zâhir olup ḥarfen bi-ḥarfin (6) okunur. İllâ ḥaṭṭ-ı istivâya âşinâ olan okur cennet (7) cehennem yolunu fark eder. “*El-ḥamdu li’llâh ve’l-minnetu li’llâh*”²⁵ siyâh ḥaṭlarıñ (8) üzerinde kudret eliyle yazdığı kelâmullâhı görürüm. *Fî, bî, dād, dâl, lām, elif, mîm (f, d, l)* (10) olan ism-i a‘zîmî ‘ayânen müşâhede eyledim. “*Ra’eytu Rabbî fî leyleti’l-mi‘râci şâbbun, emradu, kaṭaṭun*”²⁶ ḥadîşini (12) taşdıķ eyledim. Yedi ḥarfi sekiz kıldım. Dört cevher ile (13) otuz ikiden Ādem ile göründü. Yigirmi sekizi Ħâtem (14) ile büründü. Yetmiş iki inbisâṭ ile âşikâr *lā (lamelif)* ḥarfî (15) inbisâṭ ile şeş cihetinden göründü. Noḳta-i ferd-i vâḥid, (16) ğayr-i vâḥid degildir.” metni inbisâṭı noḳta ile yetmiş ṭoķuz **-8a-** (1) olur. Ķur’ânıñ sırr-ı ħaķıķatı âşikâr oldu. Muḥammed ‘Alî vechinden, (2) elinden, dilinden, belinden, nürundan, sırrından göründü. Her (3) ḥarfde, nürda, sırda mevcūd olan bir noḳtadır. Ādemde, (4) Ħâtemde bu demde zâhir olan, sır olan bir ḳanlı nuṭfedir. (5) Bu nuṭfe kâğıdı ḥâyat-ı ümmü’l-kitâb levḥaya yazılır. (6) Cânlı kalem ile cânlı kâtib yüzünden anı *Fazl-ı Yezdân* ‘aşkıla (7) şevkıla yazar. Hiçbir kâtibîñ ‘aķlı ana ermez. Bu kitâbı fażl (8) ‘ilminiñ bendeleri okuyup anıñla ‘âlim-i fażil olur. ‘Ālem-i raḥmet (9) saçarlar ‘amel-i şâlih olurlar. Bu Ķur’ân ğayr-ı maḥlûķdur. Muḥammed, Muştafâ, Aḥmed, (10) Muḥtâr kelâmullâhdır. ‘Alî fażlullâhdır. Anı Muḥammed bildi, ḥarfen (11) bi-ḥarfin okudu. Anı ‘ârif-i bi’llâh olan kâmiller

²⁴ “Nûn. Kaleme ve (kalem tutanların) yazdıklarına andolsun ki (Resulüm), sen Rabbinin nimeti sayesinde mecnun değilsin.” (Kalem, 68/1).

²⁵ “Hamd ve minnet Allah’a mahsustur.”

²⁶ “Miraç gecesi Rabb’imi gördüm. Kısa kıvrık saçlı, bıyıkları yeni terlemiş bir delikanlı idi.” Benzer rivayetler için bk. (Gümüştanevî, Râmûz el-ehâdis, s.286/14; 287/1).

bilirler. (12) “*Ene medīnetü’l-‘ilmi ve ‘Aliyyun bābuhā.*”²⁷ *Çāle*: “*Ene ve ‘Aliyyun min nūrīn vāhidīn*”²⁸ (13) *Çāle*: “*Yā‘Alī! memsūsun fī-zāti’llāhi*”²⁹ *Çāle* ‘aleyhi’s-selām ve ālihi (14) “*Nuzile’l-Ḳur’ānu ‘alā seb‘ati aḥrufīn.*”³⁰ *İḳrā’i’l-Ḳur’āne ‘alā ḥarfīn* (15) *vāhidīn.*”³¹ *Çāle’llāhu te‘ālā*: “*İnnā enzelnāhu nūren mubīnen*”³² *Çāle* (16) “*İḳrā’ bi’smi*”³³ Yedi ḥurūf üç ḍarb eyleseñ yigirmi bir **[8b-]** (1) olur, ümmü’l-Ḳur’ān i‘lāmını gösterir. “*Sebbihismehu*”³⁴ (2) yedi ḥarf bir nokta ile inzāl-i Ḳur’ān remzini i‘lām eder. (3) İkisiniñ ‘adedi noktasız on dört olur. Lafzaṭu’llāhi (4) gösterir. Lafza-i celāl esmāsı altmış altı med ile (5) altmış yedi olur. Ādem kırk altı Ḥavvā daḡı yigirmi bir. İki (6) bir araya geldikte altmış yedi olur, “*Yasīn*”³⁵dir. (7) “*Ve’l-Ḳur’ān*”³⁶ yedi ḥarf envārını i‘lām eder. Fātiḡa daḡı yedi (8) āyetdir. İnsān daḡı yedi a‘zādır. Fātiḡa Seb‘u’l-meşāni vech-i (9) Ādem’de vech-i Ḥavvā’da yazılıdır. Dört kitāb sırrıdır. Dört (10) ‘anāşırdan ‘ibāretdir. *Nār, bād, āb, ḡāk.* Nār (11) Tevrātıñ sırrıdır. Zīrā Mūsā ‘aleyhi’s-selām nār ile dilini (12) yaḡdı. Nār ararken Ṭūr’a vāşıl oldu, derler. Nār yedi, (13) nūr birdir. Yedi nārı bir nūr iḡāta kılmışdır. Nārdan (14) kişi ḡurtulamaz. Ḥaṭṭ-ı istivā sırrını bilmedikçe. Bād Zebūr (15) sırrıdır zīrā *Dāvūd* ‘aleyhi’s-selām bād ile da‘vīsini (16) işbāt eylemişdir. Ḥālā ḡoca ḡadımın ṭorbasını **[9a-]** (1) alıp deryāda geminiñ deligini tıḡayup soñra da‘vā eylemege (2) *Süleymān* ‘aleyhi’s-selām rehber olup ḡaḡkını aḡz eylemesidir ki (3) Zebūr sırrıdır. Taḡtı yeller getirdiḡi remz budur. Āb İncil sırrıdır. (4) Vālidesi Cebrā’ili gördükde cennet gülünü alıp ḡok[u]madan ibtidā (5) şuya el urdu, soñra gül ḡokusunu aḡz eyledi. ‘İsā *Fazlu’llāhi* (6) ol ḡoḡu içinde müşāhede eyledi ve Rūḡu’llāh’a (7) vāşıl oldu. Baṭn-ı Meryem’de ‘İsā ümmü’l-kitābı kesb eyledi. (8) Peder-i āsumāniden geldi. Ya‘nī Aḡmed ‘Alī’niñ sırrından, ḡurūf-ı leṭā’ifinden (9) feyż-yāb oldu demekdir. Şu üzerinde revān olup yürümesi (10) āb-ı ḡayātıñ neş‘e-i āb-ı zülālinden

²⁷ “Ben ilmin şehriyim, Ali de kapısıdır.” (el-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, I/203-204).

²⁸ “Ben ve Ali aynı nurdanız.” (Câbirî, Muhammed Âbid, *Bünyetü’l-Aklî’l-Arabî*, Beyrut 1991, s.331’den akt. Öztürk 2002:258).

²⁹ “Ey Ali! O, Allah’ın zatından dokunularak hissedilir.” (el-Aclûnî, Keşfü’l-Hafâ, II/262).

³⁰ “Kur’an yedi harf üzere indirilmiştir.” (Buharî, Fedâilu’l-Kur’an, 5 ve 27; Müslim, Salātu’l-Müsâfirîn, 270; Ebu Dâvūd, Vitir, 22; Tirmizî, Kıra’at, 11; Nesâî, İftitâh, 38).

³¹ “Kur’anı tek harf üzere oku.” (Müslim, Sahîh, K. Mûsâfirîn, 273-274; en-Nesâî, es-Sünen, K. İftitâh, 37).

³² Biz on apaçık bir nur olarak indirdik. (Kad câ’ekum burhânun min Rabbikum ve enzelnâ ileykum nûran mubīnen: Biz onu açık, anlaşılır ve açıklayıcı bir Kur’an olarak indirdik. (Nisâ, 4/174).

³³ ...nın adıyla oku. (Alak, 96/1).

³⁴ “İsmi tesbih et.” (Sebbihisme rabbikel a’lâ: Rabb’inin yüce ismini tesbih et. (A’lâ, 87/1).

³⁵ “Yasīn” (Yasīn, 36/1).

³⁶ “Hikmetli Kur’an’a and olsun.” (Yasīn, 36/2).

‘ibâretidir. Âhîr gelip (11) hâtûn alması çâr ‘anâşıra mâlik olmasıdır. El-ân her cum‘a (12) gecesi Aķ Minâreye dişi kaçır çekilir. Ol dişi kaçır (13) bikr-i hâk, bikr-i âb, bikr-i nâr, bikr-i bād, dört cevher, kız oğlan (14) kız gibi kimse anı bozamaz. El-ân yine bikrdır. Fazl-ı ‘İsâ rûh-ı (15) izâfîdir. Dem-be-dem Aķ Minârelerde tecellî göstermekdedir. (16) El-ân gözü açık cânlar görür. Hâk, Qur‘ân-ı nâtiķiñ sırrıdır. **9b-** (1) Bir rivâyetde Qur‘ân-ı şâmitiñ dağı sırrıdır. Bir dem âteşe yanmağa (2) bir ocaķ gerek. Türâb olmasa yel nerede qarâr kılar, soñra da (3) akar. Âteş nerede yanar köz neden esüp nerede qarâr (4) kılar. “*Yâ eyyuhe’l-muddessir! Kum fe-enzir.*”³⁷ “*Ve le-ķad kerremnâ benî Âdem ve ĥamelnâhum* (5) *fi’l-berri ve’l-bahri*”³⁸ sırrı ‘İsâ sırrı Muĥammede remzi vardır. “*Kum* (6) *fe-enzir.*”³⁹ Birden kâlık yerden, başını kaldır. Peyğamber örtünüp (7) Ĥadice evinde yerde yatarken “*Kum*” ĥitâbı geldi. Türâb-ı Qur‘ânıñ sırrıdır. (8) Cümle ni‘metler türâbdan biter, yine türâba gider. Günâhlar türâbda maĥv olup (9) arınır. Ĥazret-i ‘Alî kerreme’llâhu vechehu ve ‘aleyhi’s-selâm ĥaķķında (10) seyyidinâ Muĥammed ‘aleyhi’s-selâm: “*Kum yâ Eba’t-turâbi!*”⁴⁰ diye buyurdu. (11) Qur‘ân-ı nâtiķ Qur‘ân-ı şâmit ĥâfızı ‘Alidir. *Fazl-ı Yezdân* (12) dağı sekiz yüz otuz üç senesi ‘İsâ ‘aleyhi’s-selâm (13) sinninde ‘*Âşķnâme*’sini zühûra getürdi. Otuz iki bâb (14) üzerine *pâ, çâ, jâ, gâ* ĥarflerini kendi (15) vücûdunda Qur‘ân-ı şâmit ve nâtiķi te‘vile getirip dört (16) cevheri yedi ĥarf a‘zâ ve eczâ üzerinde sırr-ı Tevrât **10a-** (1) ve Zebûr ve İncili ve sırr-ı Qur‘ânı kendi vaĥdet-i vücûdi vücûdunda (2) a‘lâsını gösterip Âdem dağı Ĥaķķın vaĥdet-i vücûduna (3) mazĥar düşüp *Muĥammed* ‘*Alî* hemân vaĥdet-i vücûd mir‘âtı olduĥunu (4) ‘ayân edip *Muĥammed Meĥdî* şâhib-i zamân ne idigini ‘İsâ (5) gökden yere inmesi ne idigini bildirdi. Âdem, Ĥavvâ, (6) Ĥadice, Muştafa, Fâtıma, ‘Alî çâr cevheriñ çâr ‘anâsırıñ (7) nûru sırrıdır. ‘İlm-i kalem cümle ‘âlem cümlesiniñ kuvvet-i nefsanî (8) dört cevherden ĥâşıl olur. Kalem de anıñla kalemde aķan da andan (9) gelür. Cümle ta‘âmlar yerden biter. Ol nebâtta loķma olur, laĥm olur, (10) yaĥ olur, bal olur, süd olur. Elvân [u] envâ‘ı eţ‘ imelerden (11) nefsi ta‘âm şer‘at ocaĥında pişer. Andan tarîķat maţbaĥında (12) ĥall olur. Ma‘rifet potasında ķâl olur. Ĥaķıķat derecesinden (13) dökülür. Dürlü dürlü libâslara bürünüp Qur‘ân-ı nâtiķi ĥaber vermege (14) başlar. Ancaķ ibtidâ ta‘âm soñra ķan soñra mezî soñra (15) gevher soñra menî insân şıfâtıñ bürünüp cihâna ‘uryân gelir. Ancaķ (16) bâtıñıñ libâsı egninde durur. Elbet zâhir libâsına şarılmayınca □

³⁷ “Ey bürünüp sarınan (Resulüm)! Kalk ve (insanları) uyar”. (Müddessir, 74/1-2).

³⁸ “Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.” (İsra, 17/70).

³⁹ “Kalk ve uyar.” (Müddessir, 74/2).

⁴⁰ “Kalk toprağın babası!” (Buharî, Kitâbu’s-salât, 276).

10b (1) rāhat etmez. Bâtin Qur'ânı, zâhir Qur'ân-ıla okuyup bilirler. Kırklar (2) meydânına girmedikçe 'uryân olup bâtin Qur'ânını gösteremez. (3) İnsân olan 'irfân olur, 'irfân olan merdân (4) olur, merdân olan Yezdân'a qarışır, Zü'l-celâl ve'l-ikrâm (5) olur. "*Zâlike faẓlu'llâhi*"⁴¹ Bir noqtanın dört köşesi (6) var. Şeş cihetden mürekkebdir. Altı kerre dördümüz yigirmi dört (7) olur. Haṭṭ-ı zâtî daḥî dört yigirmi sekiz ḥurûf mazharı "*El-ilmu noqtatun*"⁴² (8) remz[i] budur. Bir noқта tārîkatdır, iki noқта ma'rifetdir, üç noқта (9) ḥaḳîkatdır. Bundan ziyâde noқта zâhir degildir. Bir noқта dört (10) köşe, iki noқта sekiz köşe, üç noқта on iki (11) köşedir. Bir köşesi Muḥammed Muştafâdır, bir köşesi 'Aliyyü'l-Murtaẓâdır. (12) Bir köşesi Ḥasanü'l-müctebâdır. Bir köşesi Ḥüseyn-i Kerbelâdır. (13) Noқта lafzı dört harf ile üç noqtadan baş gösterir. (14) *Nun* Muḥammed, *kaf* 'Alî, *ta* Ḥasan, *he* Ḥüseyne. Dört kere üç noқта (15) On İki İmâm'a işâretidir. Cemî' 'ulüm-ı evvelîn ve âhirîn (16) bir noqtadan çıkar. Noқта cümle ḥesâba şıgmaz. Ferd-i vâhid **11a** (1) dir, bî-hem-tâdir. "*Yâ'Alî! Memsûsun fi-zâti'llâhi*"⁴³ zâhir oldı. Yigirmi (2) sekiz ḥurûfuñ inbisâti yetmiş iki olur. Gayr-ı mükerrer noqtası altmış (3) altı. Lâm elif daḥî altmış yedi olur. İsm-i zât 'adedince (4) tecellî eder. Vech-i 'Alîden göründü, *Fazl-ı Rabbi'l-âlemîn*, bu remzdir. (5) *Kâf, nûn* noқта sırrını bildirdi. *Kâf*'da bir *nûn*'da iki noқта (6) zuhûra geldi. *Kâf-ı Âdem* 'aleyhi's-selâm 'ilm-i *kâf* iksir-i Âdem (7) gevher-i Âdemdir. Âdem, elif *fâ* sî *kâ* fîñ *fâ* sîna 'ayn-ı mazhar düşdü. (8) Eger iki ḥarfî bir yere ursak *kâf nûn*'a kalb olunur. *Nûn* elfâzında (9) qarâr tutar işbât olundu. *Nûn*, Ḥavvâ vâlidemize işâretidir. İki tabî'atdan (10) ḥâşıl olan kimyâ-yı ekber âb-ı ḥayât imiş. Cennet-i ḥaḳîkat *nûn* lafzını (11) gösterir. İki dört *nûn*'dan da 'ayân oldı. "*El-Cennetu taḥte aḳdâmi'l-ummehâl*"⁴⁴. (12) Ḥaḳîkat-i Âdem Ḥavvâ imiş. Âdem belinden gelen nuṭfe (13) Ḥavvâdan gelen emşâc. İşbu emşâc dedigin Ḥavvâniñ (14) me'kulât ve meşrûbâtından ḥâşıl olan mädde-i âb-ı neşâtdır. (15) Şadrından gelip âb-ı neşât ya'nî inşirâḥ verici dimekdir. (16) "*Elem neşrah leke şadrek ve veḍa'nâ anke vizrek* **11b**" (1) *Ellezi enḳaḍa zahrek*"⁴⁵ Âdem 'aleyhi's-selâmın zahrında evvel (2) ol nûr-ı hikmeti Mevlâ emânet kodu. Ol emânet Muḥammed Muştafâ, (3) 'Alî Murtaẓa gevheri nûrî sırrı idi. Âdem anı cennet şecerinden (4) ekl eyledi, Şulben ile's-şulbi, zahren 'ani'z-zahri, şadren ile's-şadri (5) müselsel, muttaşıl Muḥammed 'Alîye, Muḥammed 'Alîden daḥî bize emânet" deñdi. Bizler (6) daḥî iki şadra emânet bıraktık. İlä-

⁴¹ "İşte bu Allah'ın fazlıdır."

⁴² "İlim bir nokta idi." Hz. Ali.

⁴³ "Ey Ali! O, Allah'ın zatından dokunularak hissedilir." (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, II/262).

⁴⁴ "Cennet anaların ayakları altındadır." (el-Aclûnî, Keşfü'l-Hafâ, 1/335).

⁴⁵ "Biz senin göğsünü açıp genişletmedik mi? Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı?" (İnsirah, 94/1-3).

yevmi'd-deverân hiç fenâ (7) bulmaz. Zevâl dağı ermez. Toprağa düşmez, öte tutulmaz, (8) hayvâna girmez.

Dârü'l-emân'dır bu şehir
Lâkin girer yüz (9) binde bir
Şanma ana dâhil olur
Hür u melek rıdvân kamu (10)

Niyâzî küddise sırruhu'l-âliniñ remzi budur. Biz gelelim mefhûm u me'âlimize; (11) nutfe dört harfdır. İki nokta ile *nun* Havvâya mazhar, *Ti* (12) Zeliḥâya mazhar, *fi* Hadice'ye mazhar, *hi* Fâtımatu'z-Zehrâya. (13) Ol noktalar Âdem 'aleyhi's-selâm ile 'Alî Murtaza 'aleyhi's-selâm (14) remzidir. Hem dağı on sekiz biñ 'âlemden on dört (15) bin yıl muḳaddem Muḫammed 'Alî nûru yer aldı. Ol nûruñ bir kaçresinden (16) Cennet, hürî, gılmân, şecer-i Tübâ yer aldı. Ol **[12a]** (1) şecerden Âdem yedi, şarâb-ı Kevşerden içdi. Ol emânet Âdeme ol (2) ekl ve şürbden geldi, belinde karar tutdı. Şit 'aleyhi's-selâma Havvâ yüzünden (3) degdi. Yigirmi sekiz hurûf ile şıfat buldı. Otuz iki ile (4) aşlını, zâtını bildi. Âdem maḳâmına ḫalîfe oldı. İşbu nokta (5) ile nutfe mâhiyyet-i aşlıyyeti bir nürdan olduḡu nümâyân oldı. Zîrâ (6) mürekkeb pezir yağından yâhud günlükden yâhud cırâ isinden, elbet (7) bir eşcârîñ ḫabbelerinden çıkan semerâtîñ ḫulâsasından nâr-ı meccâzî (8) ile yanıp is olup ba'dehu ol is zâmg-ı 'Arabî ile saḫk iderek (9) zâmg ile is yek dil, yek şıfat olup üstâd elinde perverde olup (10) ba'dehu mâ-i zülâl ile maḫlûṭ ve memzûc ederek ince dülbendden (11) geçirip revân içerisine lâyıḳ olduḡda kâtibler anı ḳalem-i nebât (12) ile levḫ-i şâmî üzerine taḫrîr ederler. Ḫâlâ taḫrîr etdikleri dağı (13) nebât cinsinden olduḡu 'ayandır. Aña Kelâm-ı Ḳadîm diye ta'zîm (14) eylemek üzerime farz-ı 'ayndır. Ancak şânında ke-mâ ḳâle'llâhu te'âlâ e'ûzu (15) bi'llâhi: "*Lâ yemessuhu illâ'l-Muṭahharûn*"⁴⁶ gelmişdir. Şâmit kelimeler (16) nâṭıḳ kelimelere elbet muḫtâcdır. Şâmit kelimelere ḫurmet ve ta'zîm **[12b]** (1) edip 'ibret nazarıyle yeg diye naşîḫat edersin. Nâṭıḳ (2) olan kelimelere ḫaḳâret, zelil ve ḫaḳîr ḳılmaḳlıḡa nereden sened (3) tutarsın? Beytü'l-'Atîḳ şadr-ı Âdem, şadr-ı Havvâ Şâm ile Ḳudûs mâ-beynidir. 'Urûc-ı Fazl-ı 'İsâ Şâmdan hicret edip aḫîr (5) yine Şâmda Aḳ Minâreden Câmî'-i Ümeyye derler ol Meryeme (6) remzdir. 'İsâ şıfât-ı Aḫmedi [vü] Âdemi baṭn-ı Ümeyye[de] kesb eyledi. (7) Nûr-ı Muḫammed de rûḫ-ı Aḫmedden vücûd buldu. Ḡonce-i gül râyiḫasından (8) şadr-ı Meryem celb edip cezb eyledi. Ol kelime dağı (9) nefsdan 'ibâretdir. Nefs-i 'İsâ şu üzerinde revân olup (10) yürüdü. El-ân dağı yürür, gözü açık cânlar görür. Ḫâzret-i (11) Muḫammed Muştafâya dediler ki: "*Karındaşın 'İsâ 'aleyhi's-selâm (12) şu*

⁴⁶ "Ona ancak temizlenenler dokunabilir." (Vakı'a, 56/79).

üzerinde yürümüş, gerçek midir?” Cevâb buyurdılar: (13) “Gerçekdir. İllâ eger Fazl-ı ‘İsâ daḥî yakîne ere idi hevâ (14) üzerinde yürürdü.” Muḥammed ‘Alî hevâ üzerinde yürüdü. Bâbu’l-Ḥayberi (15) mu‘allaḳün beyne’s-semâ’ ve’l-arz dest-i velâyetiyle ḳopardı. Cümle ‘asker birden geçer. El-ân yigirmi sekiz ve otuz iki **-13a-** (1) ḥurûflar, ol nokḫa çâr köşeli bâbîñ fevḳından geçip ṭururlar. (2) Yetmiş iki millet yetmiş iki fırḳalar inbisâṭ ile mütenâhîñ⁴⁷ ḳal‘asını (3) dolanırlar. Nokḫa-i bâb-ı necâta vâşıl olup ḥaṭṭ-ı istivâ (4) sırrına maḫzar olamazlar. Hemân ḫarfîñ inzâlinde ilticâ ederler. (5) Ḥarf-i vâḫide de Ḳur‘ân okuyup ma‘nâ-yı nûr-ı behište dâḫil (6) olamazlar. *Elif*, cümel-i kebîrde yüz on bir, üç ḫarf ile (7) yüz on dört olur. *Elif*, *lâm*, *fî* işbu ḫurûf-ı (8) bâbu’l-cennet[i] nokḫaya ḫarb eylesen otuz iki olur. (9) Âdem cennete girdi. Miftâḫu’l-cennet daḥî yigirmi sekiz olur. Ancaḳ (10) bu ḫarfler ile açılır. Cümle ebdâna nûrlar saçılır. Tûrâb-ı ḫayâta (11) geçilir. Şarâb-ı kevşer içilir. Ḥaṭṭ-ı istivâsın aḫz edilince (12) beş ḫurûf ile çâr nokḫa kalır. Beş ḫurûf penc-i ‘Âl-i ‘Abâya (13) işâretidir. Muḥammed, ‘Alî, Fâtıma, Ḥasan, Ḥüseyn. Beş vaḳt namâzîñ hemân ḫaḳîḳati (14) bunlara ta‘zîm ile Âdem ile Ḥavvâya iḫsân mertebesidir. (15) Bu beş kelimeler nûru evvelâ Âdeme Havvâ[ya] geldi. Andan (16) yüz yigirmi dört peygamber döllandı. El-ân dolanup ṭuran **-13b-** (1) ol nûrdur. Bu ḫaḳîr-i kemter-i kemîneye daḥî ‘azîzim efendimden gelip (2) emânet verilmiş bizlere. Nuṭḫ budur ki müsta‘id ‘arîflere (3) tebşîr ile diye arada buyurdular. Bizler şâmitini bu iki dilli (4) ḳalem ile iki yüzlü kâḡıda ṭuyurduḳ. İllâ nâṭıḳını bir (5) yüzlü ḳalem ile bir yüzlü kâḡıd ile Levḫ-i Maḫfûza taḫrîr eyledik. (6) Esrârımızı isteyen Levḫ-i Maḫfûzu bulup ḫaḳîḳatine muṭṭalî‘ (7) olsun. Ol beş ḫurûfda vâşıl olan çâr (8) nokḫa dört erkâna, dört ḫarfe, dört kelimeye, dört eczâya, (9) dört cevhere, dört ṭabî‘ata, dört kitâba, dört ‘anâşıra, dört (10) ḳapıya dört kerre dört nokḫa on altı zâḫir ve bâṭın otuz iki (11) esmâ-yı Âdemi gösterdi. Zebân-ı Âdem ḫaṭṭ-ı istivâ üzerine (12) geldi. Yâḳût ḳalem ḫaṭṭ-ı istivâ üzerine vâḳi‘ olup Levḫ-i (13) Maḫfûz istivâsına ‘âşîḳ oldu. Sekiz cenneti bu dâneye (14) ol bu dâneyi daḥî ḫaṭṭ-ı istivâ üzerine ḫaḳḳ olundu. Göñül (15) daḥî ḫaṭṭ-ı istivâya maḫzar kılınmışdır. Anı bâlâda ‘ayân eyledik (16) idi. İstivâ eylesek sekiz olur. İşbu sekiz **-14a-** (1) ḫaṭṭ-ı siyâh üzerinde bir nûr zâḫir olur. Ol nûr şeş (2) ciheti çâr cevheri çâr köşeyi ma‘den, nebât, hayvân, (3) insân ‘arş-ı Raḫmâna varınca cümle vücûda gelen eşyânîñ (4) cem‘isini iḫâta eylemişdir. Anıñ zâtını, şîfâtını, zâtından (5) ḡayrı ḫiçbir nesne iḫâta edemez. Bir baḫr-ı muḫîṭ bir daḥî muḫîṭ olamaz. (6) Araya elif-i Âdem şekli girmek eylesen iki zann idersîñ. (7) Ol elifi ḫazf eyleseñ yine bir muḫîṭ kalır. Âdem ol muḫîṭe (8) mir‘ât olmuşdur. Ḥâtem gelüp zâtını, şîfâtını ol mir‘ât içinde (9) müşâhede eyledi. Nice delâ‘iller vardır. Ḥâtimden bu

47

deme (10) gelince mir'ât bize dağı degdi. Ol mir'ât-ı mücellâda zâtımı şifâtımı (11) gördüm. *Fadl-ı Rabbu'l-âlemîne* niyâz eyledim. Kıyâm, kırâ'at, rukû', (12) sücûd ile ol dört erkân dört harfle; çâr kıyâm, çâr (13) kırâ'at, çâr rukû', çâr sücûd on iki tarîki bu harflere izâfe (14) eylesek yigirmi sekiz olur. Şerî'at, tarîkat, ma'rifet, haqîkat (15) otuz iki olur. İşte yine ta'zîm-i Hudâ hemân Âdem için imiş. (16) Âdemiñ ğayrı kelâmu'llâh, fazlu'llâh, ru'yetu'llâh isteyen **-14b-** (1) kimseleriñ ma'bûdu şeytân imiş. Yine aniñla haşr neşr (2) olur. Hazret-i Muhammedü'l-Muştafâ ibtidâ salât-ı zühür haţt-ı istivâ (3) üzerine kıldı. Ümmü'l-ğurâ dağı haţt-ı istivâ üzerine binâ oldu. (4) Altun oluğ dağı haţt-ı istivâ üzerine vaż' olundu. Sabâh (5) namâzı ile öyle namâzınıñ ittişâli var. Hażar namâzı be-her gün (6) on yedi rek'at kılmır. Yevmü'l-cum'a ve yevmü'l-mezîd ve yevmü'l-mir'ât (7) olan cum'a günü on beş rek'at kılmır. Yedi hażar, yedi (8) harf inzâline mażhardır. Sekizinci harf vâhîde mażhardır. On (9) yedi ğurûf muhkemât, on beş ğurûf müteşâbihât. Bir yere ne vaqt (10) haţt-ı istivâda "*Nühiye 'ani's-şalâti'l-vustâ illâ min yevmi'l-cumu'ati*"⁴⁸ salât-ı evsât, (11) salâtü'l-vuştâ dedikleri cum'a namâzı ikisi dağı Muhammed-i vâhîde (12) verildi. İki bir araya gelince otuz iki envârı müşâhede (13) etdirir. "*Fe'fhem cidden*". Yüz dört kitâbıñ aşlı bir noқта dedik. (14) İbtidâ noқта zâhir olmağa dört âlât ister: Biri dîvit, biri (15) kalem, biri kâtib, biri kâğıd. Bu dördü olmadıkça noқта zâhir (16) olmaz. Ol noқта zâhir olduğda olan üç **-15a-** (1) noқта ile dört harf olur. Dört harfdır. Dört cevhere (2) işâret olur: Biri nâr, biri bād, biri âb, biri ğâk. (3) Üç noqtası: Biri ma'den, biri nebât, biri ğayvâna işâretidir. (4) Cemî' eşyâ, ğayvânât, insân zî-rûh olan mağlûk bunlardan (5) toğar. Nuţfe dağı dört eşyâdan zühûra gelir: Biri ta'âm, (6) biri ğan, biri mezî, biri menî. Yine dört şey'e bürünür: Biri levğ, (7) biri kalem, biri Âdem, biri Ħavvâdır. Yine dört nûra muhtâcdır: Biri (8) mağabbet, biri aşğ, biri zevğ, biri sevg. Bunlar olmadıkça kalem, (9) *nûn* levğine bu esrar-ı insânı taħrîr edemez. A'zâlar (10) harflere beñzer ervâh noqtaya beñzer, ğarekeleri 'ağl-ı me'âda (11) beñzer, ma'nâsı ğöñle beñzer. Derûnunda sırrı zâta mażhardır. (12) "*El-ilmu noqtatun kesserehâ'l-câhilûn.*"⁴⁹ "*El-bedenu nuţfetun ya'lemuhu'l-ârifûn.*"⁵⁰ (13) Biri ümmü'l-kitâbdır, ümmü'l-ğayâtdır. Ümmü'l-kitâb (14) muşhaf-ı şâmitdir. Ümmü'l-ğayât, muşhaf-ı ğayât-ı câvidândır. (15) Cümlesiniñ sırrı "*Fazl-ı Yezdân*"dır. Âdem, Ħavvâ, Muhammed, Ħadîce (16) bu 'ilm-i ebdâna ve 'ilm-i edyâna sebeb-i icâddır. Eger Âdem ile **-15b-** (1) Ħavvâ olmasaydı Muhammed, Ħadîce'ye ne yerde ererdi? Eger Muhammed Ħadîce (2) olmayaydı On İki İmâm, On Dört Ma'sûmân nereden gelir ve eger (3) On İki İmâm, On

⁴⁸ "Cuma günleri öğlen namazının kılınması nehy olundu."

⁴⁹ "İlim bir noktadır, cahiller onu çoğalttı." Hz. Ali.

⁵⁰ "Beden bir noktadır, arifler onu bilir." Hz. Ali.

Dört Ma' şümân olmaydı biz bu sırrı nereden (4) tıyardık? Hemân ceahlet tūfânında ğarķ olup ħalırdık. Anlarıñ (5) feyz-i himmetleri ile nefes-i iksirleriyle nefsimize 'arîf olduk. (6) Rabbimizi bildik, bulduk. Vaħdet-i vücūd sırrını Âdem vücūdunda işbât (7) eyledi. Muhammed Muştafaya gelince yigirmi sekiz peygamber bildi. Vücūdunda (8) işbât eyledi. On İki İmâm, on pîrân efendilerimiz, evtād-ı erba'a (9) erenleri işbât-ı vücūd eylediler. Pirden pîre şeyħden şeyħe (10) bu esrâr-ı ilahî müteselsil naķl edip sudür etmededir. (11) Vaħdet-i vücūd sırrını bilmeyen mürşidiñ mürşidliği şahıħ degil; (12) mürîdi merdūd mürşidi merdūddur. Hem dâll ve hem muđılldır. Vaħdet-i vücūda (13) bu âyet delildir: *"Va'llāhu bi-küllü şey'in muħîtin."*⁵¹ İşbu âyet (14) on dört ħarfdır. *Va'llāhu* lafzında elif ħazf olunur, dört ħarf (15) ħalır. İsm-i celâl dört ħarfdır. Metni ancak inbisâtı hemân (16) on dört olur. Âdem, vücūd-ı Hâtem, vücūd-ı imâm, vücūd-ı pîrân **[16a]** (1) mazħar gelmişdir. *Elif* ħarfi ellerine, ħolları *lām* ħarfine ayakları (2) *hî* ħarfine, baş ile gövdesi tamâm gelir. Şaçından tırnağına degin (3) muħît olan nūr cemî' enfes ve âfâķı ğarķ eylemişdir. Bu vaħdet-i vücūdu (4) rūħ-ı izâfiden fark eylemişdir. 'Âlemi, Âdemi, 'anâsırı (5) aradan alsak hemân vaħdet-i vücūd ħalır: *"Kullu şey'in hâlikun (6) illā vechehu"*⁵² sırrı zâhir olur. İsm-i Celâl vücūdum ħaplamışdır. (7) İsm-i Celâl nüfūsum ħaplamışdır. Vücūdumu, nüfūsumu Zât (8) ihâta ħılmışdır. Vücūdum, nüfūsum nihân olduğda yine zâtım (9) ħayâl şîfâtım âşâr-ı bâķi ħalır. Söyleyen ben degil Ol'dur. (10) Añlarsañ saña bu ħaberler tođru yoldur. On sekiz biñ 'âlem (11) bu esrâra ħuldur. Gelip sen dađı bu âb-ı ħayât çeşmesinden (12) destini doldur. Vaħdet-i vücūd zuhūr-ı *Fazl-ı Yezdândır*. (13) *Fazl-ı Yezdânıñ* ħâfızı ve şehîdi *Seyyid Nesîm*dir, yüzdüler. (14) *Manşūr-ı Bağdâdîyi* aşdılar. Âşikâr edip işbât (15) edenleri şerbet-i şehâdet içirirler. Şaçınıp nâ-ehlini irşâd (16) etmeyeler. Sulţân Manşūru *"Ene'l-Ĥaķ"* dedikde şalb **[16b]** (1) etdiler, ba' dehu ellerini keddiler, dirseklerini keddiler, omuzlarını (2) keddiler. Topuħlarını, dizlerini keddiler, buđlarını keddiler, başını (3) gövdesinden ayırdılar. Zâhîrini bātınından ayırmaķ istediler. (4) Âteşe urdılar. Külünü göge şavurdılar. Deryâya dūşdi. (5) Deryâlar *"Ene'l-Ĥaķ"* çağırdı. Vaħdet-i vücūdunu rūħ-ı izâfisinden (6) ayıramadılar. Noķta noķtadan insân nutfeden ayrı degildir. (7) Ol ħatrede nice dünyâdan, 'uħbâdan yüce deryâlar gizlidir. (8) Nefs deryâ degil mi? Rūħ-ı izâfî deryâ degil mi? 'Akıl deryâ degil mi? (9) Göñül deryâ degil mi? Ķan deryâ degil mi? Bu deryâları ihâta (10) eyleyen Mevlâ degil mi?

⁵¹ "Elâ innehu bi-küllü şey'in muħît: Bilesiniz ki O, her şeyi (ilmiyle) kuşatmıştır." (Fussilet, 41/54).

⁵² "Allah ile birlikte başka bir tanrıya tapıp yalvarma! O'ndan başka tanrı yoktur. O'nun zatından başka her şey yok olacaktır. Hüküm O'nundur ve siz ancak O'na döndürüleceksiniz." (Kasas, 28/88).

Bundan aňlayanlar aňladı, aňlamayanlar (11) kendini hayretde odu. Heman mürşide ermedikçe bu esrara (12) kimseler mutali olamaz. Ol zat-ı Őerif ol vat (13) mürşidlige Őahib-i seccade olmalıa layık olur ki, (14) toısan bin esmann musemmasnı bilmeli. Notann sırrna ermeli, (15) ru-ı izafiden nefsinı bulmalı vadet-i vucdu kendi vucdunda (16) bi'z-zat gormeli, hat-ı istiva sırrnı zahirinde batnında **-17a-** (1) bulmalı, b-ı haytun curasından iemeli, “neliksiz, niteliksiz” (2) *Fazlu'llah* gormeli iine ol vat muridi merdane (3) ergirip cumle hicabları geirip bi'z-zat ‘arif-i bi'llah olur. (4) Hem daı gah oluuz ki, nefis dedikleri hevadır. Heva dedikleri (5) eski Őeyandır. Hevann elifini alsan hu olur. Heva ile (6) hu'nun muŐabeheti vardır. Heva hu kelimesi (7) birdir. Lakin elif fark vardır. Heva'snı hu'ya ileden ‘arifdir: (8)

Hevalardan olan cun vaz

Hevamızda ede pervaz (9)

Huyiyetden gele vaz

Beha-i beyyin u din

(10) diye buyurduu Őahib-i divan efendimizin bu me'anyı gosterur. (11) Eger bir murid murşidinden ru-ı izafi olan nefasnı aldı ise (12) heva'sı hu'ya tebdil olur. Eger almadı ise da'ime gezdii (13) kendi heva'sı zeredir. Kendi hevası zere gezen Őeyana (14) musalla olur. ‘ibet nara ilka olunur. Eger naŐibini aldı ise (15) Őeyanı a'alarından urtulup mav-ı vucd olup nuranı (16) hidayete eriŐip cennat-ı kalbe dahil olur. “*Megerden -17b-* (1) *işbu ‘alemde gezdin cennet iinde*” dedii buna (2) iŐaretdir. Heva u harfdir: *he, vav, elif*. Cumel-i kebirde (3) ‘adedi yuz otuz toıuz. Bulana yuz tutar. *Hu* (4) iki harfdir. Biri, *he* biri *vav*'dir. Cumel-i kebirde yigirmi (5) sekiz ‘aded olur. Tehecc-i huru zere Muammed MuŐtaaya (6) mazharıyyeti vardır. Annun Őuret-i Raman denilmiŐdir. Murşide (7) niyaz verenler *hu* ehli Raman yuzludur. Niyaz etmeyenler Őeyan (8) zli heva sozludur. ‘arif olanlara bu kadar kifayet eder. (9) “*El-‘arifu yekfihi'l-iŐaretu*”⁵³ Bu insann belden aŐaı (10) yedi kat yerlere tate'Ő-Őeraya, bala, kuze varnca. Balık (11) ayaklarnn kuz baldırlarndır. Boyun ile baŐn ‘arş-ı a'aya (12) mir'at ve mazhardır. Belden yuarısı omuzlarna (13) adar seb' a-i semavat, sidretu'l-munteha derler. BaŐda ulaklar, (14) gozler, burun, aznn dort durlu sekiz apılıdır. İki ulak (15) apısı Őeratindir. İki goz penceresi iki apıdır, tariatindir. (16) İki burun kapusı ma' rifetindir, ene apısı ru-ı revan **-18a-** (1) apısıdır. n apısı nar ile nur apısıdır. Me'klat (2) ve meŐrbat nar ile nurdan mahlu olup girip narı fanı (3) olup nuru baı alır. İki ellerin Sidretu'l-munteha'ya erer. (4) Őerat akamındadır. İki elmann biri nubuvvete biri velayete (5) iŐaretdir. Hazine-i

⁵³ “Arif olana işaret yeter.”

Fazl-ı Yezdāndır. Māu'l-hayāt, māu'n-neşāt, (6) māu'r-ricāl anda maḥfūzdur. Gevher-i Ādem anda maḥfī ūrur. Ancaḡ (7) ūemere-i insān ḡurmāsı ol elmaların vustāsında (8) zāhir [e]yler. Ol elmaların āb-ı zülāliyle neşv ü nemā bulup iki (9) gōñül birlige geldikte bī-cān mevtālar andan hayāt bulup (10) dirilir: “*Ke-zālike tuḡracūn*”⁵⁴ aña delildir. Bu ḡurmā haḡīḡat (11) ūemeresini bitirmege dā'imā sebeb olmuşdur. Haḡīḡat (12) aḡkāmını işler, bunların daḡı ḡapıları vardır: İki emecekler: (13) Ma'rifet ḡapısı dā'imā ma'şūmlar anlardan ḡıdālanır. Göbek (14) ḡapısı ūerī'atīn ḡapısıdır. Baḡn-ı ūümmīde veled anīnla (15) feyż alıp beslenir. Yemek, içmek tebevül, teḡzā anda yoḡdur. (16) 'Aynı cennet-i ebdān mişālidir. Zāhire gelince ol ḡapı kapanır. **-18b-** (1) Ma'rifetden ḡıdā bulur. Ol ḡurmā iḡerüsünde iki ḡapı vardır: (2) Birinden āb-ı hayāt aḡar, birinden āb-ı Fırāt aḡar. Biri fānīdir, (3) biri bākīdir. Fānī olandan nār-ı ḡaḡīm ḡıkar. Biri nūrdur. Bundan (4) hep nūr-ı na'im ḡıkar. Bir ḡapı daḡı vardır andan ne ḡadar mülevves, (5) habāset, muzaḡrafāt taşra atılır. Gayyāya gider. İnsān andan ḡok (6) rāḡat bulur. Bu yedi ḡapılar yedi nefse ḡādimdir. Sekiz ḡapılar (7) rūḡ-ı izāfiye ḡādim olup bu işleri gice ve gündüz işlerler. (8) İnsān bir ūehristāndır. Nice yüz biñ ḡalā'iki vardır. Cümlesine (9) gōñül ḡākimdir. Gōñül emr-i *Fazl-ı Yezdāndır.* Nefs-i rūḡ (10) anıñ taşarrufunda ol ḡıḡbiriniñ ḡükmünde degildir. Mürşid-i kāmil (11) olanda aşlā ḡaflet olmaz. Yedigē, uyuduḡu, uyandıḡı, (12) oturduḡu, turduḡu, yürüdüḡü, yutduḡu, işitdigi, (13) söyledigi, hep ḡaḡ iledir. Nefḡayı ḡaḡdan alup ḡaḡḡa (14) verir. İsm-i Celāli a'zāsında müşāhede eder. İsm-i (15) Cemāli enfāsında rūḡ-ı izāfiye müşāhede ḡılar. Rūḡ-ı izāfisi (16) ḡaḡdan ḡaḡḡıñ nūru rūḡ-ı izāfiden ayrı ḡayrı degildir. Sōzüm andan **-19a-** (1) ol sōzümnden degil. Özüm andan ol özümnden degil. Cümle (2) eşyā andan ol eşyādan degil. 'Ālemi, ādemi aradan (3) ḡıḡarsaḡ yine hemān ol bākī ḡalır. Mürekkeb ile kāḡıda (4) yazılmaz, elfāz ile ḡarfe, ūavta sıḡmaz bir nūrdur. Nūr cihetden (5) münezzeḡ, müberrādır. Bu esrār-ı nūra ḡarḡ olan 'ārif-i bi'llāḡ (6) olan cānlar bilir. Hemān ḡaḡ erenler vāşıl olmayanları daḡı vāşıl (7) edip zümre-i ḡaḡīḡate dāḡil eyleyüp bezm-i maḡabbetlerinde 'ayn-ı cem (8) ūoḡbetlerine nā'il eyleye, āmin, yā Mu'in. (9) Ve daḡı rivāyet oldur ki *Kāf* ile *nūn* arasında ḡaḡ *Fazl-ı Rabbū'l-'ālemīn* (10) olan Mevlānıñ ecsām-ı 'ālem-i eşyānıñ ḡaḡ olunduḡu (11) beyān olunur. Evvelā ḡaḡ kendi ūifātıñ nūrundan Muḡammed 'Alīnıñ (12) nūrunu, rūḡunu ḡaḡ eyledi. Andan gevhre-i eşyāy 'ayāne getirdi. (13) Ecsām-ı kebīr 'arş-ı Raḡmāndır, vüḡūd-ı 'azīmdir. Ata-i evvel felek-i aḡlas (14) kürsī-i a'ḡam, ata-i ūānī felek-i sevābit, üçüncü ata felek-i Zuḡal, dördüncü ata felek-i müşterī, (15) beşinci ata felek-i Merrīḡ, altıncı ata felek-i ūems, (16) yedinci ata felek-i Zūḡre, sekizinci ata felek-i 'Uḡārid, ḡokuzuncu ata felek-i

⁵⁴ “İşte siz de (kabrilerinizden) böyle çıkarılacaksınız.” (Rûm, 30/19).

Çamer. **[19b]** (1) Evvel ana küre-i nâr, ikinci ana küre-i bād, üçüncü ana küre-i āb, (2) dördüncü ana küre-i hāk. Veled-i evvel ma' den, veled-i şānī nebāt, (3) veled-i şālis hayvān. Toğuz atanıñ, dört ananıñ hulāşası (4) vücūd-ı Ādem, vücūd-ı Ādemiñ hulāşası, nefs-i insān, cümleñiñ (5) aşlı rūḥ-ı izāfī sırrı Muḥammed 'Alī, nūr-ı Muḥammed 'Alī baḥr-ı hüviyyete ğark olmuşdur. (6) Toğuz ata ile dört ananıñ hulāşası Ādem oluverdi. Ādemle (7) Ḥavvā ana ḥalk oluverdi. Evvel 'ālemiñ bu 'ālemiñ sebebi insān-ı kāmīl (8) Muḥammed 'Alī geldi. Rūḥ cihetinden evvel ten cihetinden āḥir geldi. (9) Evvel, āḥir, zāḥir, bāḥin hemān budur: Aşl on altı fer' (10) on altı: ciger bir, öd iki, dalak, böbrek (11) dört, yağ beş. İlik bir, kemik iki, sinir (12) üç, tamar dört, et beş, deri altı, kıll yedi. (13) Melekūt, maḳām-ı nefis, ceberrūt maḳām-ı rūḥ iki, lāḥūt maḳām-ı 'aql (14) üç, nāsūt maḳām-ı ḳalb dördtür ki, sevdā bir, şafṛā (15) iki, balġam üç, ḳan dört, mevālīd üç, vücūd-ı Ādem (16) bir, mecmū' u on yedi olur. Ḥurūf-ı muhkemāta maẓhar **[20a]** (1) düşdü. Ḥavāss-ı ḥamse beş ḥükemā-i ṭabī' at dört, (2) nefis, 'aql, rūḥ, ḳalb dört, rūḥ-ı izāfī bir otuz iki (3) 'aded oldu. *Elif lām Faẓl-ı Rabbi'l-'ālemīn* cümlesiniñ bi'z-zāt (4) mürebbī ve ḥāliḳıdır. Cümleñiñ ḥākimi, cümlesi anıñ taḥt-ı taşarrufundadır. (5) "*Lā mevcūde illā hū*"⁵⁵ *Faẓlu'llāh*adır. Her kim ki, *Faẓlu'llāh* Ādemde, (6) Ḥātemde, bu demde mürşid yüzünden müşāhede etdiyse (7) ehl-i nācīdir, necāt bulmuşdur. Eger müşāhede etmediyse (8) *lā* da ḳalmışdır. *lā* da ḳalan zulumetdedir, *illā* ya (9) eren nūr-ı vaḥdetdedir. "*Ve Allāhu min verā'ihim muḥitun. Bel huve Ḳur'ānun Mecīdun. Fī levḥin maḥfūzın*"⁵⁶ (10) Anıñ cemālinde 'ayāndır. Rūḥ-ı izāfīye eren (11) bendeniñ velāyetiniñ sırrına eren erdi. Şeş cihetden (12) müberrā olan nūr-ı vaḥdeti buldu. Nokṭa zāta, şifāta maẓhardır (13) Nuṭfe insāna, ḥayvāna maẓhardır. Biri kelām-ı şāmīl nūrudur. (14) Biri kelām-ı nāṭık sırrıdır. Biri birinden ayrılmaz. Eger ayrılırsa (15) bāḥıl olur, ḥarām olur. Nefs nefsdan, nefis Raḥmāndan ayrı (16) degildir. "*Lā tesubbu'r-rīhu min nefesi'r-Raḥmān*"⁵⁷ denildi. "*Men 'arefe nefsehu*"⁵⁸ (1) "*'arefe kulle şey'in*"⁵⁸ denildi. "'Urfu'l-ḥuṭūṭ 'ilmu'l-ḥurūfdur."⁵⁹ "*El-*

⁵⁵ "O'ndan başka hiçbir varlık yoktur."

⁵⁶ "Allah onları arkalarından kuşatmıştır. Hakikatte o (yalanladıkları, aslı) Levh-i Maḥfūz'da bulunan şerefli Kur'an'dır." (Buruc, 85/20-22).

⁵⁷ "Rüzgāra sövmeyiniz o, Raḥmān'ın nefesindedir." "Rüzgāra sövmeyin. Hoşunuza gitmeyen bir şey görürseniz şöyle deyin: "Biz Senden bu rüzgārın hayrını, ondaki hayrı ve onunla emrolunanın hayrını dileriz ve bu rüzgārın şerrinden, onda olanın şerrinden ve onunla emrolunanın şerrinden sana sığınırız." şeklinde bir hadis bulunmaktadır. bk. (Gümüşhanevî, Rāmūz el-ehadīs, s.473/6).

⁵⁸ "Nefsini bilen her şeyi bilir." benzer bir söz "Nefsini bilen Rabb'ini bilir." (el-Aclūnî, Keşfü'l-Hafā, II/362).

⁵⁹ "Hatları, çizgileri çizmeyi bilmek, harflerin ilmidir."

*Hurūfu dahletun noqtatun*⁶⁰ (2) denildi. Her noqtayı bildi cemî-i nefis ana ‘ayandır, her kim (3) nefsi-i mu‘âyene bildi, aña beyandır. *Fazl-ı Rahmāna* erene cemî-i (4) sırlar ‘ayandır. “*Men lem yūled merretheyni*”⁶¹ sırrı budur. Bu toğmağ şifâtı atasından (5) ve şifâtı anasından, bu toğmağ; cān atasından (6) cān anasından toğmadıkça qalb-i āsumāniye ‘uruc edemez. (7) On sekiz biñ ‘ālemiñ hulāşası insān-ı kāmildir. İnsān-ı kāmiliñ (8) hulāşası Muḥammed ‘Alidir. Muḥammed ‘Alinin hulāşası insān-ı kāmildir. (9) İnsān-ı kāmiliñ hulāşası Muḥammed ‘Alidir. Muḥammed ‘Aliniñ hulāşası (10) insān-ı kāmildir. İnsān-ı kāmiliñ hulāşası gevher-i a‘zamdır. (11) *Kāf, vāv, hī, rī, sūrusek (?)*⁶² *rī, vāv, rī*, (12) noqta-i inbisātı otuz iki olur. ‘İlm-i ‘Alidir. Noqta (13) ile inbisātı on altı, hāl u maḥal otuz iki olur. ‘İlm-i (14) Ādemdir. “*El-‘ārifū yekfīhi’l-işāre*”⁶³ Maḥzar-ı muḥkemāt Ādemdir, maḥzar-ı müfredāt (15) Ḥavvādır, maḥzar-ı müteşābihāt Muḥammed ‘Alidir. On biri (16) on yediye urduğ yigirmi sekiz sırrı zāhir oldu. **[21a]** (1) On yediyi on beşe verdik. Otuz iki sırrı zāhir oldu. Müfredāt müteşābihāta (2) ermege çār cevhere elbet muḥtācdır. Taḥī‘at-ı hevāya Ādem ermedikçe Muḥammed ‘Alī ile girmek (3) mümkün degildir. Aşl-ı Ādem fer‘-i ‘ālemdir. Zāt-ı Muḥammed şifāt-ı ‘Alidir. Ādem ‘ālemi, Muḥammed ‘Aliyi muḥīṭ (4) olan *Fazl-ı Yezdān*dir. *Fazl-ı Yezdān* Kelām-ı kādīmdir. İnsān-ı kāmil Qur‘ān-ı ‘azīmdir. Bu Qur‘ānı okumayan (5) şeyṭānu‘r-racīmdir. “Şeyṭān besmeleden kaçır” derler. Gerçek nedīmdir kim ki, mürşid (6) gönlüne girdi andan emīndir. “*Er-Rahmān. ‘Alleme’l-Kur‘ān. Ḥalaka’l-insān. ‘Allemehu’l-beyān*”⁶⁴ Hevā’isiz ḥarf (7) otuz ikidir. Yine mefhūm sırr-ı Ādemdir, demek hulāşasını aña (8) ne demdir. Varını ver dost eline alagör bir (9) zerrece dedikleri hemān bu demdir. (10) “*Fef’hem cidden*” (11) Hītām.⁶⁵

4. SONUÇ

Hurūfî düşüncesi çerçevesinde ele alınmış küçük hacimli bir eser olan *Hakikat-nâme*’nin telif tarihi belli değildir. Bunun yanında eserin müellifi olarak kaydedilmiş olan İslimyeli Mustafâ Rumûzî bin Osmân’ın kim olduğu, eserin

⁶⁰ “Kelimeler içine dâhil olan harfler birer noktadır.”

⁶¹ “İki defa dünyaya gelmemiş, doğmamış olan.”

⁶²

⁶³ “Arife bir işaret yeter.”

⁶⁴ “Rahman, Kur’an’ı öğretti. İnsanı yarattı. Ona açıklamayı öğretti.” (Rahman, 55/1-4).

⁶⁵ “21a”da “İşbu eş-Şeyh el-Ĥâcc Muştafâ Rumûzî bin ŖOsmân İslimyevî kuddise sirruhu Fadlu’llahi’l-ŖAljmu’l-Ĥakjîm ĥazretleriniñ teŖlîfâtından “Ĥakjîkat-nâme” kitabını seyyidimiz (16) Gülşüm Nâcî Bacı Sultândaki bir nüshasından (17) istinsâh eyledim.” şeklinde bir bilgi ve “Sene 1 Mayıs (1)332” tarihi bulunmaktadır.

gerçekten bu müellife ait olup olmadığı; telif mi tercüme mi olduğu hususlarında da problemler söz konusudur. Kaynaklarda, İslimyeli Mustafa Rumûzî bin Osmân adında herhangi bir müellife ve elimizdeki eserle biçim ve içerik açısından benzerlik gösteren *Hakikat-nâme* isminde bir esere rastlayamadık. Kimi kaynaklarda *Hakikat-nâme* adında eser isimleri zikredilse de elimizdeki eserle bunlar arasında herhangi bir ilgi tespit edemedik. Bazı kaynaklarda Hurûfliğin temel eserleri arasında sayılan, bazı kaynaklarda da Şeyh Safî'ye nispet edilen *Hakikat-nâme* adlı esere ulaşmak ve içeriği hakkında bilgi edinmek de mümkün olmadı.

Hurûfliğin ana kitabı sayılan ve daha sonra aynı konuda yazılmış eserlere kaynaklık eden *Câvidân-nâme*'de olduğu gibi *Hakikat-nâme*'de de konular dağınık olarak işlenmiş ve bir belli bir plana uyulmamıştır. Sade bir dille yazılan eserde, Hurûfî anlayışa uygun olarak kâinat, varlığın yaratılışı, insanın maddi ve manevî boyutları ayet ve hadislerden, Hz. Ali'nin vecizelerinden iktibaslar yapılarak harfler ve rakamlar aracılığıyla tevil edilmiştir.

Eserde imla bakımından bazı eksiklik ve aksaklıklar, Arapça ibarelerin imlasında sıkıntılar, ifade bozuklukları görülmektedir.

Hurûfî literatürüne bir nebze de olsa katkı sağlayacağını umduğumuz bu çalışma ile imkânlar nispetinde *Hakikat-nâme*'yi genel hatlarıyla tanıtmaya ve çevriyazısını yapmaya çalıştık. *Hakikat-nâme*'nin benzer eserlerle mukayesesi, Hurûfî literatürü içindeki yerini tespitinde yardımcı olacaktır.

KAYNAKÇA

- A. Z. Gümüşhanevî (2014), *Râmûz el-Ehâdis*, (trc. Abdulaziz Bekkine; hzl. Lütfi Doğan, Cevat Akşit, O. Nuri Çataklı), C. I-II, İstanbul: Gonca Yayınevi.
- Aksu H. (1998). "Hurûflik", *TDV İslam Ansiklopedisi*, C. 18, İstanbul: TDV Yayınları, s. 408-412.

- Atik, H. (2003), *Nakşî Ali Akkirmanî Dîvânı (İnceleme-Metin)*, Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Balcioglu, T. H. (1940), *Türk Tarihinde Mezhep Cereyanları*, Ankara: Kanaat Kitabevi.
- Ballı, H. H. (2010), *Fazlullâh-ı Hurûfî ve Hurûflilik*, Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Ballı, H. H. (2011), "Hurûflilik Nedir?", *e-makâlât Mezhep Araştırmaları*, C. IV/2 (Güz), s. 31-48.
- Büke, H. (2015), "Firdevsî-i Rumî, Hayatı ve Eserleri Hakkında Yeni Bilgiler", *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, C.7, S.13, s.481-501.
- Coşan, M. E. (2013), *Makalat-ı Hacı Bektaş-ı Veli*, İstanbul: Server İletişim.
- el-Aclûnî, İsmail b. Muhammed (2009), *Keşfu'l-Hafâ ve Muzilü'l-İlbâs*, C. I-II, Beyrut: Dârü'l-kütübü'l-İlmiye.
- Gölpınarlı, A. (1973), *Hurufîlik Metinleri Kataloğu*, Ankara: TTK Yayınları.
- Hakikat-nâme, Mevlana Müzesi, Abdülbaki Gölpınarlı Kitaplığı, No:52.
- Hançerlioğlu, O. (1977), *Düşünce Tarihi*, 3. Baskı, İstanbul: Remzi Kitabevi.
- İsmail Hakkı Bursavi (t.y.), *Tefsiru Ruhî'l-Beyân*, C. III, Dârü'l-Fikr.
- Komasyon (1997), *Kur'ân-ı Kerim ve Açıklamalı Meâli*, Ankara: TDV Yayınları.
- Öztürk, M. (2002), "Sehl et-Tüsteri (ö. 283/896) ve Tasavvufi Tefsiri Üzerine Bazı Tespit ve Değerlendirmeler", *Tasavvuf İlmî ve Akademik Araştırma Dergisi*, Yıl: 3, S. 9, Temmuz-Aralık, s.239-265.
- Solmaz, S. (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâsı (İnceleme-Metin)*, Ankara: AKM Başkanlığı Yayınları.
- Şenödeyici, Özer (2015), *Nesîmî ve Hurufîlik Kitabı*, İstanbul: Kesit Yayınları.
- Sunar, C. (1975), *Melamilik ve Bektaşilik*, Ankara: Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları.

- Usluer, F. (2009), *Hurufîlik-İlk Elden Kaynaklarla Doğuşundan İtibaren*, İstanbul: Kabalcı Yayınları.
- Uysal H., *Bir'den Bir'e Uyanmak (2. Bölüm)*, <http://www.huseyinuyisal.org/birden-bire-uyanmak-2-bolum-2> (E.T. 25/11/2016).
- Yavuz H. (2008), "Rumûzî", *"TDV İslam Ansiklopedisi"*, C. 35, İstanbul: TDV Yayınları, s. 244.

EXTENDED ABSTRACT

Introduction

The term Hurufism comes from the Arabic word "harf" (حرف), meaning "a letter" of the alphabet. The plural form "hurûf" (حروف) signifying many letters, seems to be the etymological basis of Hurufism. Hurufism was established by Fazlallah-ı Hurufî (d. 796/1394) in the fourteenth century in the region of Iran in the Timurid (1370-1506) reign. In the beginning, he was still in the mainstream of sufi tradition. Later, he did move towards more esoteric spirituality. In 788/1386, he started to propagate his teachings all over Persia and Azerbaijan. According to Fazlallah, the Qur'an is a kabbalistic system of letters, as expounded by later Hurufis. The Universe is eternal and moves by rotation. God is incarnated in everything. God is also embodied in words and the 28 letters of the Arabic alphabet and the 32 letters of Persian. Seven is a key number corresponding to noble parts of the face, the verses of al-Fatiha and verbal confession of faith. God's visage is imperishable and is manifest in human the best of forms. After Fazlallah's death, his ideas were developed and spread by Nasimi and Aliu'l-A'la and Ibn Farishtah and other Hurufis. Bektashism in Turkey and Ahl-e Haqq in Iran were influenced by Hurufism. These owe a lot of their theological vocabulary to Hurufism. Through Nasîmî's poetry Hurufî ideas influenced, in different degrees, people like Niyâzî-i Misrî, Fuzûlî, Habîbî. The

Bektashi sufi order that was once widespread in Anatolia and the Balkans was a repository for the Hurufi teachings and writings. In fact, many of Hurufi manuscripts that are existent today were safeguarded in the libraries of Bektashi lodges.

The main source of Hurufism is Fazlullâh's *Jâvdân-nâma*. It was taken as a basis in the works written later on Hurufism and in the principles put forward. Various works about Hurufism and its principles were written and affected the mystical thought and poets in Anatolia. One of these is *Hakikat-nâme*. The work is located at number 55 in the Abdalbaki Gölpınarlı Library in the Mevlana Museum. There is no information about the author of the manuscript Mustafa Rumûzî. The work consists of 21 foils.

Method

A record and copy of work of 21 pages was provided from Abdülbaki Gölpınarlı Library of Konya Mevlana Library. Written and electronic resources and catalogs were scanned in order to identify the copies of *Hakikat-nâme*, which is included in *Mevlânâ Müzesi Abdülbaki Gölpınarlı Kütüphanesi Yazma Kitaplar Katalogu* prepared by Abdalbaki Gölpınarlı. The findings were evaluated. A single copy was obtained and a transcription was made.

Findings (Results)

The concepts of Shari'ah, sect, ingenuity and truth are frequently emphasized in the framework of Hurufism principles in *Hakikat-nâme*, and the material and spiritual dimensions of the universe and man are associated with letters and numbers, and some verses are also commended in this way. In the text, there are the verses, hadiths and remarks and religious and mystical people such as Prophet Muhammad, Ali, Hasan, Hussein, Fatima, Fazlullâh, Sayyid Nesimi and Hallac-ı Mansur are often mentioned.

There are a number of problems related to *Hakîkat-nâme*, in which the thought of Hurufism is expressed. No information could be obtained about Mustafa Rumûzî (bin Osman) from Islımye who was shown by the writer as the author of the work. As a result, the possible authorship of work was treated with caution. A definite judgment could not be reached on the author, the date of writing, and the authenticity (copyright-translation or commentary). There are a few works registered with the name of *Hakîkat-nâme* in the sources but there is no relation between them. In some sources there is a work called *Hakîkat-nâme*, which is shown among the basic works related to Hurufism and which is related to Sheikh Safî in some sources, but a comparison cannot be done compared because this work isn't provided and determined. The text was animated from a single copy and the general information about the content was given.

Conculusion and Discussion

Just as in *Jâvdân-nâma* which is considered the main book of Hurufism and later became source book on the same subject, the subjects are also scattered in *Hakîkat-nâme*, and a plan has not been followed. In the work plain language is used, the verses and hadiths are quoted, and the universe, the creation of existence, and material and spiritual dimensions of man are explained by verses, hadiths, letters and numbers.in accordance with the understanding of Hurufism.

This study helps us to contribute studies recently done about Hurufism and in this study *Hakîkat-nâme* is translated, considered with its general characteristics, and compared with similar works. This study will determine its place in the literature about Hurufism.